

Εγκληματολόγοι

για την Κριτική Εγκληματολογία | την Κοινωνική Δικαιοσύνη | την Αποκαταστατική Δικαιοσύνη | τα Ανθρώπινα Δικαιώματα

Στο τεύχος αυτό:

Ποινικός λαϊκισμός και σεξουαλικό έγκλημα.....	1
Η αντιμετώπιση των γενετήσιων εγκλημάτων κατά των ανηλίκων.....	7
Θέλει «ακόμη πολύ φως να ξημερώσει»...10	
Κυκλοφορούν.....	12
Καταστάσεις Άρνησης.....	13
Νεοφιλελεύθερος σωφρονισμός και κοινωνική επανένταξη.....	14
Η πανδημία και το τέλος της εγκληματολογίας.....	19
Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα: «περάστε κόσμο;».....	24

Επικαιρότητα, οι ποινικοκατασταλτικοί μηχανισμοί και η εγκληματολογία

Εγκληματολόγοι

αρ. τεύχους 10, Ιανουάριος 2023

Το τεύχος επιμελήθηκε το Δ.Σ. της ΕΕΜΕΚΕ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ
ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ ΚΑΙ
ΤΟΥ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Email: grsscsc@gmail.com
www.eemeke.org

Ποινικός λαϊκισμός και σεξουαλικό έγκλημα

Άννα Κασάπογλου

Δρ. Εγκληματολογίας
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Δημήτρης Κόρος

Εντεταλμένος Διδάσκων Νομικής Σχολής ΔΠΘ
Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ

Το σεξουαλικό έγκλημα στο προσκήνιο

Το σεξουαλικό έγκλημα και η παιδική σεξουαλική κακοποίηση καταλαμβάνουν την παρούσα περίοδο πολύ σημαντικό μέρος της καθημερινής ενημέρωσης των πολιτών: οι συνεχείς αποκαλύψεις υποθέσεων με θύματα παιδιά και γυναίκες αποτελούν ένα από τα βασικά ζητήματα που απασχολούν την κοινή γνώμη. Οι αντιδράσεις μπορούν να περιγραφούν με όρους ηθικού πανικού (moral panic), ο οποίος, πέραν του ότι δεν ευνοεί τον γόνιμο διάλογο για την ουσία των ζητημάτων, καλλιεργεί το κλίμα της αυστηροποίησης των ποινών και των πρακτικών επιτήρησης αναφορικά με τους δράστες των εγκλημάτων αυτών. Παρατηρείται, ωστόσο, το εξής οξύμωρο σχήμα: από τη μια εκφράζεται με επιτακτικό τρόπο και σε πείσμα αντίθετων επιστημονικών πορισμάτων μια απαίτηση της κοινής γνώμης για αυστηροποίηση της ποινικής καταστολής (“τα ισόβια να είναι ισόβια”, διαρκής παρουσία του αιτήματος για επαναφορά της θανατικής ποινής, κριτική στην καλλιεργημένη από λαϊκιστικές φωνές πολιτικά κόμματα και ΜΜΕ αντίληψη περί χαλαρότητας του ποινικού συστήματος και περί μικρών ποινών)· από την άλλη, η ίδια μερίδα της κοινής γνώμης ενδέχεται να επιρρίπτει ευθύνες στα θύματα, ακόμη και όταν αυτά είναι ανήλικα. Τέλος, κρίσιμης σημασίας είναι η διάσταση της συγκάλυψης της σεξουαλικής κακοποίησης σε περιπτώσεις όπου ο εμπλεκόμενος δράστης είναι επιφανής, ένστολος, κληρικός, πολιτικός ή οικονομικά ισχυρός.

Στο σημείωμα αυτό θα προσπαθήσουμε να θέσουμε υπό κριτική το φαινόμενο του ποινικού λαϊκισμού, που, ειδικά σχετικά με τα σεξουαλικά εγκλήματα, τείνει να οδηγήσει τη νομοθεσία και την πρακτική σε επικίνδυνα μονοπάτια και κατασταλτικές νοοτροπίες, εισάγοντας ρυθμίσεις που κινούνται εκτός του πλαισίου μιας νομοθέτησης με όρους σεβασμού των θεμελιωδών δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου, αλλά και αποφεύγουν να λειτουργήσουν προληπτικά, να προστατέψουν τα θύματα και να αποκαταστήσουν την προκληθείσα βλάβη. Ακόμη, θα ασκηθεί κριτική στις προσπάθειες παθολογικοποίησης

συνέχεια στη σελ. 2

συνέχεια από σελ. 1

του σεξουαλικού εγκλήματος, που αφήνουν έξω από την ανάλυση την πατριαρχία, τα συστημικά προβλήματα και τις αποτυχίες της πολιτείας, σε όφελος μιας αντεγκληματικής πολιτικής που δεν θα στηρίζεται αποκλειστικά στον ποινικό βραχίονα του κράτους, αλλά θα δίνει έμφαση σε πολιτικές πρόληψης, αποκατάστασης της βλάβης και επανένταξης των δραστών.

Ποινικός λαϊκισμός, ΜΜΕ και τιμωρητικότητα

Ο ποινικός λαϊκισμός και οι ηθικοί πανικοί είναι συνυφασμένοι με τις αντιδράσεις απέναντι στον καθημερινό μας βομβαρδισμό με νέες υποθέσεις σεξουαλικής κακοποίησης. Η ευθύνη των ΜΜΕ για τη δημιουργία και αναπαραγωγή μη νηφάλιων αντιλήψεων για κοινωνικά φαινόμενα που εύκολα δημιουργούν τιμωρητικές συναιέσεις είναι δεδομένη. Ειδικότερα, το ζήτημα της σεξουαλικής κακοποίησης παρουσιάζεται μεγεθυμένο, δυσανάλογα μεγαλύτερο από την πραγματική διάσταση του προβλήματος, λόγω του «σκοτεινού αριθμού» της γενετήσιας θυματοποίησης, καθώς τα εγκλήματα αυτά είναι από τα περισσότερο υπο-καταγελλόμενα (McCartan & Kemshall, 2017b, σ.175). Πολύ συχνά, δε, η κοινή γνώμη αλλά και οι πολιτικοί βασίζονται στην ενημέρωση των ΜΜΕ η οποία δεν έχει ως βάση τα επιστημονικά δεδομένα και στοιχεία (McCartan & Kemshall, 2017a, σ.65).

Η επιδιωκόμενη τιμωρητική συναίνεση δεν έχει μονάχα μια λειτουργία νομιμοποίησης της αυστηροποίησης της νομοθεσίας και των κατασταλτικών πολιτικών. Αυτό που παρατηρείται είναι, από τη μια τα ίδια τα εγκλήματα να διεγείρουν έντονα το κοινό αίσθημα και τη διάχυτη (καλλιεργημένη ή/και δικαιολογημένη) κοινωνική ανασφάλεια, όπως παρουσιάζονται στα ΜΜΕ λεπτομερώς και κατά παράβαση των διατάξεων που προστατεύουν τη μυστικότητα της ανάκρισης και τα δικαιώματα του δράστη και του θύματος· από την άλλη ο λόγος περί του ποινικού συστήματος και της εν γένει αντεγκληματικής πολιτικής αφενός να αποτυγχάνει να διερωτηθεί για τις πραγματικές αιτίες των εγκλημάτων αυτών αφετέρου να χρησιμοποιείται συχνά αποπροσανατολιστικά άλλων κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών ειδήσεων και προβλημάτων. Θα μπορούσαμε, έτσι, να μιλήσουμε για μια διακυβέρνηση μέσω του εγκλήματος (governing through crime· Simon, 2007), ή, ακόμη ακριβέστερα, για διακυβέρνηση μέσω του σεξουαλικού εγκλήματος.

Η βασική κριτική που αναπαράγεται και αναμασάται τόσο στα δελτία ειδήσεων και τις ενημερωτικές εκπομπές όσο στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αφορά το ύψος των ποινών και την υποτιθέμενη χαλαρότητα

του ποινικού συστήματος σε βάρος των θυμάτων, όσο και των νομοταγών πολιτών (Pratt, 2007, σ.12) όταν η χώρα μας έχει στηλιτευτεί πολλάκις για τις συνθήκες κράτησης στις φυλακές και όταν, σύμφωνα με το Συμβούλιο της Ευρώπης, έχει το υψηλότερο ποσοστό φυλάκισης στην Ευρώπη, με τα ποσοστά εγκληματικότητας να είναι τα ίδια ή και χαμηλότερα από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο (Καστανίδου, 2021). Ούτε λόγος για οποιαδήποτε συζήτηση σχετικά με τις ρίζες του προβλήματος και για υιοθέτηση πολιτικών πέραν της καταφυγής στο ποινικό σύστημα.

Βασικό πρόταγμα των αντιλήψεων που έλκονται από τα θέλητρα του ποινικού λαϊκισμού είναι η απομάκρυνση (αχρήστευση ή εξουδετέρωση-incarceration) των εγκληματιών από την κοινωνία μέσω του εγκλεισμού, ο οποίος θα πρέπει να είναι όσο πιο μακροχρόνιος γίνεται, υπό δυσμενείς συνθήκες έκτισης της ποινής (υλικές συνθήκες, στέρψη δικαιωμάτων), προς επίτευξη μιας ανταποδοτικού τύπου ικανοποίησης, που γίνεται αντιληπτή ως δικαίωση και κάθαρση για το θύμα και την κοινή γνώμη (Pratt, 2007, σσ.28-29).

Στο πλαίσιο αυτό η κοινή γνώμη αποδέχεται την αυστηροποίηση της νομοθεσίας ανεξάρτητα από και ενάντια σε τεκμηριωμένες επιστημονικές απόψεις

και αντιλήψεις που αναγνωρίζουν δικαιώματα στους δράστες, ακόμη και των πιο ειδεχθών πράξεων, και αντιτίθενται στην παραβίασή τους, και, εν τέλει, ενάντια στο ίδιο το φιλελεύθερο κράτος δικαίου. Εξοικειωνόμαστε σταδιακά, έτσι, με καινοφανή για τη χώρα μας αιτήματα, όπως η καταγραφή των στοιχείων των δραστών σε ειδικά μπτρώα, ο χημικός ευνουχισμός, η εξοντωτική διάρκεια και υλικών συνθηκών φυλάκιση και ο πλήρης αποκλεισμός από τις όποιες, έτσι κι αλλιώς προβληματικές, πολιτικές κοινωνικής επα-

συνέχεια στη σελ. 3

συνέχεια από σελ. 2

νένταξης. Το κλίμα αυτό διαμορφώνεται και επηρεάζεται μέσα από τη δυσανάλογη προσοχή που αποδίδουν τα ΜΜΕ στο σεξουαλικό έγκλημα, την πολιτική συγκυρία και το ιδιαίτερο ενδιαφέρον της κοινής γνώμης, που βασίζεται σε στερεότυπα, εσφαλμένες αντιλήψεις, στον φόβο του εγκλήματος και στις προσωπικές εμπειρίες (McCartan & Kemshall, 2017a, σ.71).

Σκόπιμο είναι να αναφερθούν μερικές προσφάτως υιοθετηθείσες ποινικές πολιτικές, ενδεικτικές του κλίματος τιμωρητικότητας που καλλιεργείται: συγκεκριμένα, στο πεδίο της απόλυσης υπό όρο, ενώ γενικά για τα κακουργήματα απαιτείται η έκτιση με πλασματικό υπολογισμό ημερών ποινής των 3/5 της ποινής, με πραγματική έκτιση των 2/5, για μια σειρά αδικημάτων, μεταξύ των οποίων και τα αδικήματα του 19ου κεφαλαίου του ΠΚ, δηλαδή για όλα τα εγκλήματα κατά της γενετήσιας ελευθερίας και οικονομικής εκμετάλλευσης της γενετήσιας ζωής, απαιτείται η έκτιση των 4/5, με πραγματική έκτιση των 3/5 (όπως τροποποιήθηκε το άρ. 105B ΠΚ με το άρ. 19 Ν.4855/2021). Επιπλέον, στο πεδίο των τακτικών αδειών εισάγεται ιδιαίτερη πρόβλεψη για τα ίδια αδικήματα ως εξής: ενώ για το σύνολο των κακουργημάτων η λήψη άδειας χορηγείται (μεταξύ άλλων τυπικών και ουσιαστικών προϋποθέσεων) όταν ο κρατούμενος έχει εκτίσει το 1/6 της ποινής, για τα αδικήματα του άρ. 105B ΠΚ (πλην του αδικήματος της εσχάτης προδοσίας, για το οποίο απαγορεύεται εκ προοιμίου η άδεια) απαιτείται η πραγματική έκτιση των πέντε έκτων (5/6) του χρόνου πραγματικής έκτισης που προβλέπεται για την υπό όρο απόλυσή του, δηλαδή η πραγματική έκτιση των 5/6 των 2/5 της ποινής στην οποία καταδικάστηκε (άρ. 55 ΣΚ, όπως τροποποιήθηκε με το άρ. 50 Ν. 4985/2022). Έτσι, ένας κρατούμενος που εκτίει ποινή κάθειρξης 15 ετών για οποιοδήποτε αδίκημα που δεν περιλαμβάνεται στον κατάλογο αδικημάτων του άρ. 105B ΠΚ δικαιούται απόλυσης υπό όρο όταν εκτίσει πραγματικά 6 έτη και πλασματικά 9, και άδειας όταν εκτίσει 2 έτη, ενώ ένας κρατούμενος που εκτίει την ίδια ποινή για το αδίκημα του βιασμού δικαιούται απόλυσης όταν εκτίσει πραγματικά 9 έτη και πλασματικά 12, και άδειας όταν έχει εκτίσει τα 5/6 των 9 ετών, δηλαδή 4 έτη· τούτη η διάκριση στηρίζεται σε μια λογική επιλεκτικής ακρήστευσης (selective incapacitation) δραστών συγκεκριμένων αδικημάτων, στα πλαίσια μιας εκτίμησης ρίσκου που βασίζεται στην παραδοχή της αδυναμίας «βελτίωσής» τους.

Τα εγκλήματα με θύματα ανηλίκους ευνοούν ακόμη περισσότερο τη δημόσια έκφραση ατεκμηρίωτων απόψεων που διαποτίζουν τον κυρίαρχο λόγο με αντιλήψεις υπερβάλλουσας τιμωρητικότητας, προ-

λειαίνοντας το έδαφος προβληματικών πολιτικών. Πρόσφατα τέθηκε στον δημόσιο διάλογο το ζήτημα του χημικού ευνουχισμού δραστών εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας. Η συζήτηση αυτή, που δεν μπορεί να απασχολήσει εκτενώς το παρόν σημείωμα, αναμένεται να αποτελέσει σημείο οξείας τριβής μεταξύ των συντηρητικών-κατασταλτικών αντιλήψεων για το σεξουαλικό έγκλημα και την αντιμετώπισή του και περισσότερο προοδευτικών προσεγγίσεων, οι οποίες προτάσσουν την εξισορρόπηση μεταξύ του σεβασμού θεμελιωδών δικαιωμάτων και των πολιτικών προστασίας των εννόμων αγαθών, όπως και διαφορετικές κατανοήσεις των φαινομένων αυτών, και, ως εκ τούτου, διαφορετικά μέτρα για την αντιμετώπισή τους.

Στις 17 Νοεμβρίου 2022, έπειτα από την αποκάλυψη μεγάλου σκανδάλου συστηματικής κακοποίησης ανηλίκων που διέμεναν σε γνωστό ίδρυμα, ψηφίστηκε προσθήκη στο άρ. 569 ΚΠΔ, σχετικά με το ποινικό μητρώο, ορίζοντας την υποχρέωση αναγραφής σε αυτό κάθε δίωξης που ασκείται, όπως και το δικονομικό στάδιο στο οποίο βρίσκεται, για συγκεκριμένα αδικήματα, όταν αυτά τελούνται σε βάρος ανηλίκων (ανθρωποκτονία από πρόθεση, έκθεση σε κίνδυνο ζωής, σωματική βλάβη αδυνάμων ατόμων, εμπορία ανθρώπων, αρπαγή ανηλίκων, όλες οι πράξεις του 19ου κεφαλαίου του ΠΚ, πράξεις διακίνησης ναρκωτικών σε ανηλίκους, ενδοοικογενειακή βία), μέχρι την αμετάκλητη εκδίκαση της υπόθεσης. Η αλλαγή αυτή, πέραν από απόρροια των ηθικών πανικών που ξέσπασαν με την αποκάλυψη του σκανδάλου, κατατέθηκε ως εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με τη Σύμβαση του Συμβουλίου της Ευρώπης για την προστασία των παιδιών κατά της γενετήσιας εκμετάλλευσης και κακοποίησης (που κυρώθηκε με τον Ν. 3727/2008), το άρ. 5 παρ. 3 του οποίου ορίζει πως «Κάθε Μέρος λαμβάνει τα απαιτούμενα νομοθετικά ή άλλα μέτρα, σύμφωνα με το εσωτερικό του δίκαιο, προκειμένου να διασφαλίσει ότι οι όροι πρόσβασης σε επαγγέλματα, η άσκηση των οποίων συνεπάγεται τακτικές επαφές με παιδιά, διασφαλίζουν ότι οι υποψήφιοι για τα επαγγέλματα αυτά δεν έχουν καταδικαστεί για πράξεις γενετήσιας εκμετάλλευσης ή κακοποίησης παιδιών». Εύλογα έχει ασκηθεί κριτική από τον επιστημονικό κόσμο στη συγκεκριμένη ρύθμιση, η οποία μάλιστα ψηφίστηκε με ευρεία πλειοψηφία στη Βουλή, σχετικά με την επικίνδυνη εξαίρεση που εισάγει στο τεκμήριο αθωότητας και τον ιδιαίτερα μεγάλο κατάλογο αδικημάτων που περιλαμβάνει (τόσο κακουργήματα όσο και πλημμελήματα). Σύμφωνα με την ένωση Δικαστών και Εισαγγελέων, η πρόβλεψη αυτή δεν είναι συμβατή «... με το θεσμικό πλαίσιο και τα όρια που επιτάσσουν οι

συνέχεια στη σελ. 4

συνέχεια από σελ. 3

διεθνείς συμβάσεις που δεσμεύουν τη χώρα και πρέπει να λαμβάνονται υπόψη τόσο κατά τη νομοθέτηση όσο και κατά τη σύγκρουση της ανάγκης προστασίας της ανηλικότητας με το τεκμήριο αθωότητας» (Ψαρά, 2022).

Είναι προφανές ότι αυτές οι προσεγγίσεις του φαινομένου της σεξουαλικής κακοποίησης και οι πολιτικές που παράγονται διαστρεβλώνουν την πραγματική διάσταση του θέματος, η οποία από τη μια απέχει παρασάγγας από την οπτική του σεξουαλικού εγκλήματος ως προϊόντος ατομικής παρέκκλισης και την παρουσίαση των δραστών ως «τεράτων», ή την προσέγγισή τους με όρους παθολογίας ή ψυχοπαθολογίας, από την άλλη αντιλαμβάνεται την προστασία της γενετήσιας ελευθερίας και της ανηλικότητας κατά βάση με τους όρους της ποινικής-σωφρονιστικής νομοθεσίας, της οποίας η αποτελεσματικότητα κρίνεται αποκλειστικά βάσει της αυστηρότητάς της, αντί για εστίαση σε μέτρα πρόληψης, ουσιαστικής προστασίας και αποκατάστασης της βλάβης.

Το ζήτημα είναι ευρύτερο: η αντεγκληματική πολιτική δεν είναι ένα πρακτικό-ουδέτερο ζήτημα αλλά αντανακλά φιλοσοφικές-ιδεολογικές αντιλήψεις, η οποίες τη διαπνέουν και την επηρεάζουν (Βιδάλη, 2017, σ.14). Τα εργαλεία σκέψης και ανάλυσης της Κριτικής Εγκληματολογίας μπορούν να εισφέρουν στην κατανόηση των ζητημάτων που ανακύπτουν από τα ζητήματα βίας και σεξουαλικής κακοποίησης γυναικών και παιδιών, αναδεικνύοντας την προβληματική της εξουσίας (power) και της βλάβης (harm), αλλά, επίσης, και την έμφυλη διάσταση του σεξουαλικού εγκλήματος, καθώς η συντριπτική πλειονότητα των δραστών είναι άνδρες (Salter, 2018, σ. 316). επιπλέον, η κριτική στη στείρα καταφυγή σε ποινικοκατασταλτικά μέτρα καταλήγει στην πρόταση περί υιοθέτησης και εφαρμογής κοινωνικών-προνοιακών πολιτικών, ως προτιμότερων των τιμωρητικών μέσων και πρακτικών, στο πλαίσιο μιας κατανόησης της αντεγκληματικής πολιτικής ως δημόσιας πολιτικής που περιλαμβάνει τόσο εργαλεία του ποινικού συστήματος όσο και μη-ποινικά μέτρα (Βιδάλη, 2017, σ. 13 επ.).

Χαρακτηριστικό παράδειγμα του πώς μια μη-επισημονική προσέγγιση μπορεί να οδηγήσει σε προβληματικές λύσεις, είναι αυτό της σεξουαλικής κακοποίησης ανηλικών και της αντίληψης ότι οι ανήλικοι θα πρέπει να απομακρύνονται από την οικογένειά τους, χωρίς ωστόσο η ανάλυση να περιλαμβάνει την οικογένεια, που συνιστά το κακοποιητικό περιβάλλον, και άρα χωρίς κάποια παρέμβαση σε αυτήν την κατεύθυνση, με αποτέλεσμα τα παιδιά να τίθενται σε υπηρεσίες φροντίδας είτε κρατικές, είτε ιδιωτι-

κού χαρακτήρα, όπως οι ΜΚΟ, με ό,τι η ιδρυματική μεταχείριση σημαίνει για ένα παιδί, και δη κακοποιημένο. Παρόλο που όλα τα παιδιά, ανεξαρτήτως κοινωνικής τάξης, είναι ευάλωτα στη σεξουαλική κακοποίηση, τα παιδιά που ζουν σε ιδρύματα, αλλά και τα παιδιά που βιώνουν φτώχεια και ρατσισμό, αυτά που αντιμετωπίζουν ζητήματα αναπηρίας και εν γένει υγείας (συμπεριλαμβανομένης και της ψυχικής), αντιμετωπίζουν αυξημένους κινδύνους θυματοποίησης (Salter, 2018, σσ. 317-318), τούτο δε δυστυχώς μαρτυρούν και τα περιστατικά τα οποία βλέπουν το φως της δημοσιότητας. Οι οικογένειες κρίνονται ακατάλληλες, τα παιδιά απομακρύνονται, οι οικογένειες δεν λαμβάνουν την απαραίτητη στήριξη, η φροντίδα των παιδιών ανατίθεται σε φορείς οι οποίοι δεν ελέγχονται, και τελικά η κακοποίηση συνεχίζεται, αλλάζοντας απλά το περιβάλλον και τη σχέση των παιδιών με τον κακοποιητή τους.

Η παθολογικοποίηση, η «εγκληματολογία της κλειδαρότρυπας» και η αθώωση της πατριαρχίας

Ο ποινικός λαϊκισμός βρίσκει πρόσφορο έδαφος, όπως είπαμε, στα σεξουαλικά εγκλήματα, ειδικά κατά των ανηλικών, που προκαλούν ευκολότερα τον συνολικό κοινωνικό αποτροπιασμό, και ευνοεί την αναπαραγωγή ντετερμινιστικών απόψεων, όπως το ότι οι δράστες δεν επιδέχονται θεραπείας και αλλαγής (Pratt, 2007, σ. 96) και ότι είναι ψυχικά πάσχοντες οι οποίοι δεν μπορούν να θεραπευτούν πλήρως (Τσιλιάκου, 2011, σ. 226). Ειδικότερα, στις περιπτώσεις σεξουαλικής θυματοποίησης παιδιών, ο κυρίαρχος λόγος εστιάζει σε παθολογικές προσωπικότητες οι οποίες χρήζουν ψυχιατρικής ή άλλου τύπου παρέμβασης (π.χ. χημικός ευνουχισμός, όπως είδαμε παραπάνω), αφήνοντας έξω από την ανάλυση τον ρόλο της οικογένειας, αλλά και τις ίδιες τις κοινωνικές συνθήκες οι οποίες ευνοούν τη διάπραξη των εγκλημάτων αυτών. Οι δύσκολες κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που βιώνουν σε μεγαλύτερο βαθμό τα χαμηλά στρώματα, οδηγούν σε μια αέναη προσπάθεια επιβίωσης και σε μια συνεχή κατάσταση ευαλωτότητας μέσα στην οποία είναι περισσότερο πιθανό να ευδοκιμήσουν κακοποιητικές συμπεριφορές (Pratt, 2007, σσ. 101-104).

Είναι προφανές ότι οι αντικοινωνικές παρενέργειες που προκαλούν κοινωνικά συστήματα όπως η πατριαρχία και τα οποία έχουν τις ρίζες τους στον καπιταλισμό, δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν με το ποινικοκατασταλτικό σύστημα. Κατά συνέπεια, είναι τουλάχιστον αντιφατική η παρατηρούμενη απαίτηση για αυστηροποίηση των ποινών κατά των δρα-

συνέχεια στη σελ. 5

συνέχεια από σελ. 4

στών σεξουαλικών εγκλημάτων και, ταυτόχρονα, η απόδοση ευθύνης στο θύμα (victim-blaming) και η αναπαραγωγή της κουλτούρας του βιασμού, που εν τέλει απομακρύνουν από τη συζήτηση για τη βάση του προβλήματος και επαναθυματοποιούν τα επιζώοντα σεξουαλικής βίας.

Όλα, βέβαια, τα θέματα αυτά αποσιωπώνται από τα ΜΜΕ, τα οποία εστιάζουν στις ατομικές συμπεριφορές έναντι των συστημικών αιτιών και των αποτυχιών του συστήματος. Οι «ειδικοί» που καθημερινά τοποθετούνται στα δελτία ειδήσεων και τις ενημερωτικές εκπομπές, ψυχιατροποιούν και ψυχολογικοποιούν τα κοινωνικά προβλήματα, εστιάζοντας σε παράγοντες της παραβατικότητας που εντοπίζουν την αιτιολογία της σεξουαλικής κακοποίησης σε ατομικές ιδιαιτερότητες και πορείες ζωής, στα πλαίσια μιας «εγκληματολογίας της κλειδαρότρυπας», και

διανθίζουν τις περιβεβλημένες την επιστημονική ορολογία αναλύσεις τους με φαινομενικά κρίσιμες μεταβλητές, αγνοώντας τις «τηλεοπτικά άχρηστες» και ενοχλητικές ενασχολήσεις του επιστημονικού στοχασμού με τις πραγματικές εξηγήσεις των φαινομένων, σε αντίθεση με τις επιδερμικές ψυχοπαθολογικές προσεγγίσεις. Η επιστημονική σκέψη και παρέμβαση γίνεται περιττή, γραφική, ή και επικίνδυνη, εφόσον δεν επιβεβαιώνει τις εύκολες εξηγήσεις περί ατομικής παθολογίας που κατακλύζουν τους δέκτες μας, δεν ικανοποιεί το αίτημα για τη λήψη άμεσων μέτρων και δεν απαλύνει την ανυπομονησία του κοινωνικού συνόλου για άμεση κάθαρση από την αποκάλυψη ενός ακόμα σεξουαλικού εγκλήματος, αλλά αναζητά τις βαθύτερες αιτίες και διεκδικεί την εμπιστοσύνη της κοινωνίας σε μακροπρόθεσμα σχέδια και μακροπρόθεσμες στρατηγικές που αισιοδοξεί ότι θα αποφέρουν καλύτερες λύσεις από αυτές που έχει να προσφέρει ο φαύλος κύκλος του λόγου περί παθολογίας και των πολιτικών στείρου εγκλεισμού και αποκλεισμού.

Η αντεγκληματική πολιτική του σεξουαλικού εγκλήματος

Σύμφωνα με την ανάλυση που επιχειρήσαμε παραπάνω, γίνεται φανερό πως η εμμονική καταφυγή στο ποινικοκατασταλτικό σύστημα, χωρίς επαρκή εστίαση σε προνοιακές πολιτικές τόσο αναφορικά με το θύμα, όσο και με τους δράστες, δεν μπορεί να αποδώσει τους διακηρυγμένα επιδιωκόμενους καρπούς. Η απαξίωση του επιστημονικού λόγου (εκτός αν αυτός προτάσσει την αυστηροποίηση της αντιμετώπισης των δραστών ή/και την αντιμετώπισή τους με όρους ψυχο-παθολογίας) οδηγεί μετά βεβαιότητας στον φαύλο κύκλο της θεσμικής βίας, της κρατικής εγκατάλειψης, του επανατραυματισμού και μιας οικειοθελούς παραίτησης από συνολικές πολιτικές που θα εξισορροπούν όλες τις διαστάσεις του προβλήματος.

Η βιβλιογραφία προτάσσει την παρέμβαση και την κοινωνική επανένταξη των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων ως τρόπο αντιμετώπισης του σεξουαλικού εγκλήματος (McCartan & Kemshall, 2017a, 2017b). Έρευνα που διεξήχθη πρόσφατα σχετικά με την εμπειρία του εγκλεισμού και τις δυνατότητες κοινωνικής ένταξης δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων αναδεικνύει το ζήτημα της ελλιπέστατης παρουσίας της πολιτείας, σε θεσμικό και πρακτικό επίπεδο, τόσο για τους πρώην κρατούμενους γενικά, όσο για τους σεξουαλικούς κρατούμενους ειδικότερα (Κασάπογλου κ.α. 2021a, 2021b).

Το επανεντακτικό μοντέλο του «ευ ζην» (Good Lives Model), αλλά και η προσέγγιση της αποχής από το έγκλημα (desistance from crime), συνδυαστικά με ψυχοθεραπευτικές παρεμβάσεις και με ταυτόχρονη ενημέρωση της κοινότητας, συνιστούν ενδεδειγμένες και τεκμηριωμένες προσεγγίσεις αντιμετώπισης των δραστών σεξουαλικών εγκλημάτων (McCartan & Kemshall, 2017a & 2017b). Στην κατεύθυνση αυτή, το Συμβούλιο της Ευρώπης έχει εκδώσει Σύσταση σχετικά με τους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων [CM/Rec(2021)6], η οποία συνάδει με την προσέγγιση της κατάλληλης, εξατομικευμένης και με βάση τα ανθρώπινα δικαιώματα παρέμβασης στους δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων, απορρίπτοντας προσεγγίσεις που θεωρούν τη σεξουαλική κακοποίηση ατομική, παθολογική και μη αναστρέψιμη κατάσταση. Οι διαχειριστές του ελληνικού ποινικοκατασταλτικού συστήματος επιλέγουν, σε πείσμα των σύγχρονων αντιλήψεων που λαμβάνουν υπόψη τις ανάγκες του θύματος, τα δικαιώματα των κατηγορουμένων-κρατούμενων και τις προοπτικές επανένταξης, να επενδύουν στην εκ προοιμίου αποτυχημένη πολιτική της αυστηροποίησης της μεταχείρισης των δραστών, η οποία δεν μπορεί παρά να διορθωθεί, όταν θα διαπιστωθεί η αποτυχία της, με περισσότερη αυστηρο-

συνέχεια στη σελ. 6

συνέχεια από σελ. 5

ποίηση.

Βιβλιογραφικές αναφορές

Στην ελληνική γλώσσα

Βιδάλη, Σ. (2017). Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη

Κασάπογλου, Α., Κόρος, Δ. και Κουλούρης, Ν. (2021α). (Απο)δομώντας μια de facto κατηγορία κρατουμένων: Δράστες εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, καθεστώτα κράτησης και προτάσεις επανένταξης στην Ελλάδα. *Art of Crime*, τ. 10, σ. 180-207.

Καστανίδου, Ε. (2022). «Η αυστηροποίηση των ποινών ως βασική επιλογή του υπουργείου Δικαιοσύνης». *Εφημερίδα των Συντακτών*, 18.10.2021. Διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/stiles/apopseis/315091_i-aystiropoiisi-ton-poinon-os-basiki-epilogi-toy-yroyrgeioy-dikaiosynis (τελευταία πρόσβαση 23.12.2022).

Τσιλιάκου, Μ. (2011). *Εναλλακτική δικαιοσύνη και δράστες σεξουαλικών εγκλημάτων*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Ψαρρά, Α. (2021). «Αντιρρήσεις δικαστών για το «αυτόματο» μαύρισμα του μητρώου». *Εφημερίδα των Συντακτών*, 18.11.2022. Διαθέσιμο στο https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/367434_antirriseis-dikaston-gia-aytomato-mayrisma-toy-mitrooy (τελευταία πρόσβαση 23.12.2022).

Ξενόγλωσση

Council of Europe (2021). Recommendation CM/Rec(2021)6 of the Committee of Ministers to member States regarding the assessment, management and reintegration of persons accused or convicted of a sexual offence- Explanatory Memorandum. CM/Rec(2021)6, Strasbourg, 20 October 2021.

Kasapoglou, A., Koros, D., and Koulouris, N. (2021b). Prisoners for Sex Offences in Greece; the “Black Sheep” of the Prison Community. *ANTIGONE, Semestrare di critica del sistema penale e penitenziario*, N. 2/2021, p. 69-81.

McCartan, K. and Kemshall, H. (2017a). *Contemporary sex offender risk management: Perceptions (volume 1)*. Switzerland: Palgrave Macmillan.

McCartan, K. and Kemshall, H. (2017b). *Contemporary sex offender risk management: Responses (volume 2)*. Cham:: Palgrave Macmillan.

Pratt, J. (2007). *Penal populism*. London: Routledge.

Salter, M. (2018). Child sexual abuse. In W.S. DeKeseredy and M. Dragiewicz (Eds), *Routledge Handbook of Critical Criminology* (σσ.316-333). London: Routledge.

Simon, J. (2007). *Governing Through Crime. How the War on Crime Transformed American Democracy and Created a Culture of Fear*. New York: Oxford University Press.

Η αντιμετώπιση των γενετήσιων εγκλημάτων κατά των ανηλίκων

Κώστας Κοσμάτος

Αναπλ. Καθηγητής Νομικής Σχολής ΔΠΘ

Κάθε φορά που εμφανίζεται στην επικαιρότητα ένα έγκλημα που διεγείρει την κοινή γνώμη αρχίζει ένας ατέρμονος διάλογος στη δημόσια σφαίρα για τις αιτίες που το δημιούργησαν, με την αιχμή του δόρατος να συγκλίνει στην ανεπάρκεια της προβλεπόμενης ποινικής μεταχείρισης των δραστών που αδυνατεί να το αποτρέψει ή να αναχαιτίσει την συγκεκριμένη εγκληματική συμπεριφορά και την αντίστοιχη τάση για αυστηροποίηση του θεσμικού πλαισίου. Εξαγγελίες για νέα αυστηροποίηση των εγκλημάτων, κραυγές για μηδενική ανοχή σε τέτοια φαινόμενα αποτελούν καθημερινή επωδό, μέχρι το θέμα να αποσυρθεί από τη δημοσιότητα.

Σε σχέση με τη θέση που εκφράζεται για την αυστηροποίηση των προβλεπόμενων ποινών στα εγκλήματα αυτά, θα πρέπει να επισημανθεί ότι οι ευκαιριακές νομοθετικές παρεμβάσεις με βάση την επικαιρότητα αποτελούν ένα διαχρονικό παράδειγμα κακής νομοθέτησης στη χώρα μας, στο οποίο προσφεύγουν οι αρμόδιοι υπουργοί για να δείξουν ότι «το Κράτος είναι παρόν», ώστε να ικανοποιηθεί πρόσκαιρα το λαϊκό αίσθημα. Κανείς, βέβαια, δεν αναφέρει ότι οι δράστες των συγκεκριμένων εγκλημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο των εξαγγελιών θα κριθούν με το ευνοϊκότερο νομοθετικό status, δυνάμει της αρχής της αναδρομικότητας του ευμενέστερου νόμου (άρθρο 2 ΠΚ).

Πρόκειται για μια ακραία έκφανση ποινικού λαϊκισμού, χωρίς ουσιαστική αποτελεσματικότητα, με βασικό ή και μοναδικό στόχο την επικοινωνιακή αντιμετώπιση και διαχείριση του φαινομένου. Άλλωστε, αν είχε τεκμηριωθεί ότι η αυστηροποίηση της νομοθεσίας λειτουργεί αποτρεπτικά, μάλλον θα είχε εκλείψει το έγκλημα ήδη από τον Κώδικα του Χαμουραμπί (αφήνοντας άνεργους εγκληματολόγους, ποινικολόγους κλπ).

Η εμμονή στο παραπάνω μοντέλο, ωστόσο, δεν φέρνει στη δημόσια σφαίρα τρία βασικά ζητήματα που σχετίζονται με την ουσιαστική αντιμετώπιση του φαινομένου που έχει ως άξονα την προστασία των ανήλικων θυμάτων, τα οποία έχουν σχέση με την πρόληψη του φαινομένου, την καταγγελία των εγκλημάτων αυτών από τους ανηλίκους και τη δικαστική διαδικασία που ακολουθείται.

α) Με δεδομένο ότι συνεκτικός κρίκος όλων αυτών των κατηγοριών των ατόμων-υποψηφίων θυμάτων είναι ότι εντάσσονται στις «ευπαθείς», «ευάλωτες» ή λεγόμενες ομάδες «κοινωνικού αποκλεισμού», η προσέγγιση του ζητήματος θα πρέπει να αναδεικνύει κυρίως, τις προνοιακές πολιτικές που έχουν αναπτυχθεί για τις περιπτώσεις ατόμων, οικογενειών και ομάδων που βιώνουν συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, αλλά και την ύπαρξη ουσιαστικού κοινωνικού ελέγχου από μέρους της τοπικής κοινωνίας και των φορέων της. Έτσι, βλέπουμε να «πέφτουν από τα σύννεφα» οι γείτονες και ο άμεσος κοινωνικός περίγυρος οικογενειών με δομικά προβλήματα αποδιοργάνωσης, για τις οποίες καμία προνοιακή μέριμνα δεν υπήρξε.

Είναι εμφανές ότι η ουσιαστική κατάργηση του κοινωνικού κράτους πρόνοιας, με την οικονομικίστικη λογική που διέπει τις σχετικές παρεμβάσεις, μαθηματικά οδηγεί στην κατάρρευση μηχανισμών και δομών κοινωνικής προστασίας και στην απόλυτη δυσκολία διαχείρισης τέτοιων φαινομένων. Η ανυπαρξία προληπτικής παρέμβασης σε περιπτώσεις απολύτως προβλέψιμες, οδηγεί τους ανηλίκους είτε σε παρεκκλίνουσες συμπεριφορές, είτε παρέχει αντίστοιχα τα περιθώρια ανάπτυξης εγκληματικών δράσεων σε βάρος τους.

β) Η δυσχέρεια στην καταγγελία εγκλημάτων σε βάρος των ανηλίκων οφείλεται αρχικά στη σχέση εξάρτησης μεταξύ δράστη και θύματος και του φόβου που καλλιεργεί η σχέση αυτή στα ανήλικα θύματα. Πρόκειται για εγκλήματα που μολονότι τελούνται, σπάνια καταγράφονται στις επίσημες στατιστικές, αποτελώντας μια από τις βασικές μορφές της αφανούς εγκληματικότητας. Σημαντικό ρόλο στην απροθυμία καταγγελίας των εγκλημάτων αυτών διαδραματίζει η έλλειψη εμπιστοσύνης των ανηλίκων στο δικωτικό μηχανισμό, που αφήνει στο θύμα την αίσθηση ότι η καταγγελία του θα οδηγήσει σε δευτερογενή θυματοποίησή του με έντονα στιγματιστικά στοιχεία. Παράλληλα, η ανεπάρκεια των δομών απεύθυνσης των θυμάτων και εν γένει του κοινωνικού πλαισίου υποδοχής τους αλλά και η βραδύτητα και δυσκινησία των δικωτικών αρχών αποτελεί αποτρεπτικό παράγοντα. Μπορεί εύκολα κανείς να φέρει την εικόνα ενός ανήλικου θύματος να περνά το κατώφλι της ΓΑΔΑ για να καταγγείλει το σε βάρος του γενετήσιο έγκλημα; Και από την άλλη πλευρά, ποιο είναι το νόημα της θέσπισης μιας αυστηρής νομοθεσίας, όταν δεν μπορεί να εφαρμοστεί «ελλείψει δρα-

συνέχεια στη σελ. 8

συνέχεια από σελ. 7

στών», καθώς τα θύματα διστάζουν ή φοβούνται να καταγγείλουν τις σε βάρος τους πράξεις, στο μέτρο που δεν εμπιστεύονται το σύστημα απονομής της δικαιοσύνης και —κυρίως—γιατί έχουν να αντιμετωπίσουν μια δεύτερη θυματοποίηση από το σύνολο της διαδικασίας (και όχι μόνο της δικαστικής).

Συνεπώς είναι αναγκαίες οι θεσμικές και πρακτικές παρεμβάσεις για την καταπολέμηση του φόβου των ευάλωτων θυμάτων να καταγγείλουν τις εγκληματικές σε βάρος τους πράξεις, δεδομένου ότι η τέλεση των εγκλημάτων αυτών συχνά λαμβάνει χώρα εντός του οικογενειακού ή του κοντινού κοινωνικού περιβάλλοντος του ανηλίκου, με την ουσιαστική λειτουργία εξειδικευμένων δομών και υπηρεσιών αρωγής.

γ) Η ενδυνάμωση της εμπιστοσύνης των ανηλίκων στο δικαστικό μας σύστημα αποτελεί ένα βασικό πυλώνα άσκησης μιας αντεγκληματικής πολιτικής με μια φιλική δικαιοσύνη για τα παιδιά, που δεν θα δημιουργεί πρόσθετα τραύματα και εκ νέου αποκλεισμό. Λείπει, όμως, ένα τέτοιο πλαίσιο στη χώρα μας; Ήδη με το Ν 4478/2017 (ενσωμάτωση Οδηγίας 2012/29/ΕΕ για τη θέσπιση ελάχιστων προτύπων σχετικά με τα δικαιώματα, την υποστήριξη και την προστασία θυμάτων της εγκληματικότητας και για την αντικατάσταση της Απόφασης - Πλαίσιο 2001/220/ΔΕΥ), θεσμοθετήθηκαν (άρθρο 74) τα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων - «Σπίτι του Παιδιού» (σε Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πειραιά, Πάτρα και Ηράκλειο), ενώ συντάχθηκε για πρώτη φορά πρωτόκολλο δικανικής συνέντευξης ανήλικων θυμάτων σύμφωνα τις διεθνείς πρακτικές (7320/2019 Απόφαση του Υπουργού Δικαιοσύνης, Διαφάνειας και Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων). Σε συνέχεια των παραπάνω πρωτοβουλιών, ο νέος Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Ν 4620/2019) προβλέπει ότι η εξέταση των ανηλίκων θυμάτων διενεργείται υποχρεωτικά στα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων. Σημειώνεται ότι οι παραπάνω προβλέψεις απηχούν τις βασικές αρχές της φιλικής δικαιοσύνης για τα παιδιά,¹ καθώς προβλέπουν εξειδικευμένες δομές και πρωτόκολλα για την εξέταση των ανηλίκων θυμάτων κακοποίησης, με υποστηρικτικό πλαίσιο, με στόχο την διασφάλιση της αξιοπιστίας της δικανικής εξέτασης των ανηλίκων με την ελάχιστη δυνατή ψυχολογική τους επιβάρυνση.

Παρά ταύτα, μέχρι σήμερα, το παραπάνω θεσμικό πλαίσιο ελάχιστα έχει ενεργοποιηθεί, όπως σημειώνεται εκτενώς στο πόρισμα του Συνηγόρου του Πολίτη τον Σεπτέμβριο του 2020: «παρά την αναγκαιότητα και την αδιαμφισβήτητη σημασία του εγχειρήματος, 3 χρόνια μετά την θέσπιση τους, ούτε ένα από τα 5 προβλεπόμενα από το νόμο Αυτοτελή

Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων «Σπίτι του Παιδιού» δεν λειτουργεί, ούτε έχει προσδιοριστεί το χρονοδιάγραμμα ολοκλήρωσης των προβλεπόμενων διαδικασιών για την έναρξη της λειτουργίας τους».ⁱⁱ

Στη θέση αυτή συνηγορεί ότι, μετά την ολοκλήρωση της «ευρωπαϊκής υποχρέωσης», οι επόμενες νομοθετικές πρωτοβουλίες για τα ανήλικα θύματα όχι μόνο δεν κινήθηκαν σε ανάλογη κατεύθυνση, αλλά η πολιτική αντιμετώπισης της θυματοποίησης έκτοτε αγνοείται, αφού έπαψε να αποτελεί αυτοτελές αντικείμενο των υπηρεσιών του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Έτσι, μετά την μεταφορά των αρμοδιοτήτων της αντεγκληματικής πολιτικής από το Υπουργείο Δικαιοσύνης στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη (με το ΠΔ 81/2019), μέχρι σήμερα δεν έχει προβλεφθεί το όργανο που ασκεί την αρμοδιότητα για τα ζητήματα που άπτονται της αντιμετώπισης της θυματοποίησης των ανηλίκων, ενώ το «Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο για την Πρόληψη και την Αντιμετώπιση της Θυματοποίησης και της Εγκληματικότητας των Ανηλίκων» (ΚΕΣΑΘΕΑ) δεν έχει συγκροτηθεί από τον Ιούλιο του 2019 (όταν και έληξε η θητεία των μελών του). Ουσιαστικά, εκτός από τα Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανηλίκων Θυμάτων - «Σπίτι του Παιδιού» (αρ. 27 ΠΔ 6/2021), το αντικείμενο της μελέτης και αντιμετώπισης της θυματοποίησης των ανηλίκων παρέμεινε «ορφανό», καθώς η σχετική αρμοδιότητα δεν ασκείται ούτε από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, ούτε από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη.

Ως εκ τούτου, η εφαρμογή των νομοθετικών προβλέψεων για τα ανήλικα θύματα γενετήσιων εγκλημάτων μπορεί να αποτελέσει ένα ουσιαστικό βήμα για την ουσιαστική προστασία των θυμάτων. Παράλληλα, η ολοκλήρωση της ποινικής διαδικασίας σε σύντομο χρόνο μπορεί να συντελέσει και να αποτελέσει ουσιαστικό κίνητρο που θα οδηγήσει τα ανήλικα θύματα των γενετήσιων εγκλημάτων σε αποτελεσματική δικαστική προστασία.

Για μια ακόμα φορά φαίνεται ότι η προσέγγιση και επίλυση των ζητημάτων της εγκληματικότητας ακολουθεί ένα *suī generis* ελληνικό μοντέλο που περιλαμβάνει και εξαντλείται αφενός στις λαϊκίστικες κορώνες αναφορικά με την αυστηροποίηση της των ποινών των εγκλημάτων που έχουν ιδιαίτερη θεατότητα και αφετέρου στη θέσπιση κανόνων συμβατών προς το διεθνές δίκαιο, οι οποίοι δεν εφαρμόζονται στην πράξη. Πρόκειται για μια ανέξοδη αντεγκληματική πολιτική, η οποία στοχεύει αποκλειστικά να δείχνει στο ευρύ κοινό την «αυστηρή απάντηση» της συντεταγμένης πολιτείας, που εμφανίζεται «παρούσα» μέσω αντίστοιχης νομοθετικής πρωτοβουλίας,

συνέχεια στη σελ. 9

συνέχεια από σελ. 8

μέσω των κοινότυπων εξαγγελιών του τύπου «θα είμαστε αμείλικτοι με τέτοια φαινόμενα» ή «θα φτάσει το μαχαίρι στο κόκκαλο».....

Ωστόσο, είναι προφανές ότι μια συντεταγμένη πολιτεία δεν πρέπει να «δείχνει» παρούσα, ούτε άγεται και φέρεται από τα ζητήματα που ανακινούνται στην επικαιρότητα, καθώς με τον τρόπο αυτό το μόνο που μπορεί να συμβεί είναι μόνο η επικοινωνιακή αντιμετώπιση και όχι η ουσιαστική προσέγγιση των ζητημάτων.

Είναι γνωστό ότι οι προνοιακοί θεσμοί του κοινωνικού κράτους, οι οποίοι είχαν ως σημείο αναφοράς την παροχή κοινωνικών υπηρεσιών στη βάση ενός δικαιότερου καταμερισμού του πλούτου, αντιμετωπίζονται με όρους ελεύθερης αγοράς: τα δημοσιονομικά των κρατών «δεν αντέχουν» στις κοινωνικές παροχές και τις εν γένει δαπάνες των υπηρεσιών του Κράτους Προνοίας. Ωστόσο, η επένδυση στο κοινωνικό προνοιακό μοντέλο δεν μπορεί να αντιμετωπίζεται ως «οικονομική σπατάλη», αλλά αντίθετα θα έπρεπε να αποτελεί τον βασικό άξονα πρόληψης των φαινομένων αυτών.

Αν, λοιπόν, θέλουμε να δημιουργήσουμε πραγματικά (και όχι μόνο ως νομοθετική πρόβλεψη) μια σύγχρονη αποτελεσματική δικαιοσύνη, φιλική στα θύματα εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας, θα πρέπει να υπάρξει πραγματική, ουσιαστική και διαρκής βούληση της Πολιτείας, όχι μόνο να προβλέψει το προστατευτικό θεσμικό πλαίσιο για τα θύματα, αλλά κυρίως να το οργανώσει και να το λειτουργήσει ουσιαστικά και με πληρότητα στην πράξη.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι ο ρόλος των μέσων μαζικής ενημέρωσης και κοινωνικής δικτύωσης στο πεδίο αυτό είναι καθοριστικός. Η άκριτη δημοσιότητα που λαμβάνουν τέτοια εγκλήματα, με τη γνωστοποίηση στο πανελλήνιο κάθε λεπτομέρειας της δικογραφίας, είναι δυνατόν να ματαιώνει κάθε προσπάθεια για ασφαλή καταγγελία και δίκαιη δίκη, υπό το πρίσμα της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η παρέμβαση, λοιπόν, του νομοθέτη, αλλά και της Δικαιοσύνης στο πεδίο αυτό θα πρέπει να είναι εκ προοιμίου αυτονόητη.

Τα υπόλοιπα είναι μεγάλα λόγια που θα εκστομίζονται κάθε φορά και για όσο χρόνο η επικαιρότητα το επιβάλλει....

Σημειώσεις

ⁱ.Βλ. σε <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016804b2cf3>

ⁱⁱ.Βλ. σε <https://www.synigoros.gr/resources/011020-porisma-spiti-toy-paidioy.pdf>

Θέλει «ακόμη πολύ φως να ξημερώσει»

Όλγα Θεμελή

Αναπληρώτρια Καθηγήτρια Εγκληματολογικής Ψυχολογίας
Πανεπιστήμιο Κρήτης

Η χιονοστιβάδα των πρόσφατων γεγονότων έθεσε επιτακτικότερα από ποτέ το ζήτημα της προστασίας της ανηλικότητας στη δική μας Δικαιο(;)πολιτεία. Η ιερότητα της παιδικής ηλικίας φαίνεται να απολέσθηκε πλήρως με την εκχώρησή της σε ιδιώτες, οι οποίοι -όπως πικρά αποδείχθηκε- την εκμεταλλεύτηκαν, την ευτέλισαν και την κακοποίησαν ποικιλοτρόπως, ευαγγελιζόμενοι υποκριτικά την προστασία της.

Σήμερα μάλιστα κάποιοι εξ αυτών, οι οποίοι ελέγχονται για τέλεση οικονομικών εγκλημάτων, αρνήθηκαν επιδεικτικά να εναρμονιστούν με το πρόσφατο νομικό πλαίσιο, το οποίο προβλέπει με τρομακτική καθυστέρηση το αυτονόητο: τη θέσπιση αυστηρών και ανελαστικών προϋποθέσεων ίδρυσης και λειτουργίας των Μονάδων Παιδικής Προστασίας και Φροντίδας που διαθέτουν, καθώς και την πρόβλεψη σχετικών κυρώσεων σε περιπτώσεις μη συμμόρφωσής τους. Φαίνεται εκ του αποτελέσματος, ότι η προστασία των ανηλικών άργησε όχι μια μέρα, αλλά δεκαετίες.

Είχε προηγηθεί η πλήρης απώλεια και η αποδόμησή της από την ίδια την Πολιτεία. Την απαξίωσε σταδιακά και διαχρονικά «ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική», περιφέροντάς την σε απαράδεκτες δημόσιες δομές, υποστελεχωμένες και ακατάλληλες, με ένα διάτρητο και άκρως προβληματικό (Υπο)Σύστημα Παιδικής Προστασίας. Η με ανακούφιση παράδοσή της - άνευ μάλιστα όπως αποδεικνύεται όρων- σε ακόμα πιο ανεπαρκείς και συνάμα επικίνδυνες ΜΚΟ, τις οποίες η ίδια θεοποίησε στη συνείδηση των διαχρονικά εξαπατημένων πολιτών, ήταν η τελική πράξη ενός εγκλήματος που είχε προετοιμαστεί εδώ και χρόνια.

Τώρα, χτυπημένοι από ένα ωστικό κύμα αποκαλύψεων προσπαθούμε να κατανοήσουμε τις άλλες εγκληματικές πράξεις και παραλείψεις που ακολουθούν.

Γιατί η διαρροή του προανακριτικού υλικού προς τέρψη του κοινού, αναμένεται πια ως μια φυσική συνέχεια όλων τελικά των υποθέσεων σεξουαλικής κακοποίησης ανηλικών, κάμπτοντας προκλητικά τόσο τις κυρίαρχες επιταγές της Διεθνούς Σύμβασης για τα Δικαιώματα του παιδιού (ΔΣΔΠ), όσο και τη θεμελιώδη δικονομική αρχή της μυστικότητας με τις εγγυοδοτικές της λειτουργίες, την αρχή του σεβασμού στο παιδί και της προστασίας των ευαίσθητων προσωπικών του δεδομένων; Και γιατί οι εισαγγελικές αρχές και το ΕΣΡ παραμένουν πάντα στο ίδιο έργο θεατές, αποποιούμενοι τις θεσμικές τους υποχρεώσεις αλλά παράλληλα πρόθυμοι να παρέμβουν με υπέρμετρα αυστηρότητα σε περιπτώσεις ήσσονος ηθικοκοινωνικής απαξίας; Ένας δύσληπτος κυνισμός.

Πώς δικαιολογεί μια δικαιοταξία τη θεσμοθέτηση και επικύρωση διεθνών συμβάσεων και την ενσωμάτωση ευρωπαϊκών Οδηγιών για την προστασία των Δικαιωμάτων του παιδιού -και μάλιστα του ανήλικου μάρτυρα/θύματος- αλλά τη μη εφαρμογή τους; Πώς επιλέγει παράλληλα την εξόντωσή του σε μηχανισμούς

συνέχεια στη σελ. 11

συνέχεια από σελ. 10

μιας «εχθρικής» προς τα παιδιά Δικαιοσύνης σε αντίθεση με τις θεμελιώδεις αρχές του Συμβουλίου της Ευρώπης για μια φιλική προς αυτά Δικαιοσύνη; Καθώς αναμφίβολα οδηγεί σε εξόντωση ένα παιδί η κατ'επανάληψη κλήση του στο τρομακτικό κτήριο της ΓΑΔΑ για τη λήψη αναρίθμητων καταθέσεων, οι οποίες μπορεί μάλιστα να διαρκέσουν ακόμα και ένα εξάωρο, ενώ το μέγιστο χρονικό διάστημα δεν μπορεί να υπερβαίνει τη μια ώρα. Όπως όμοια, συνιστά ακραία μορφή κακοποίησης και ψυχολογικής συντριβής του φοβισμένου ανήλικου θύματος - το οποίο παρά ταύτα τολμά να σηκώσει το ανάστημά του και να καταγγείλει τον δράστη- η διαρροή κάθε λέξης του, λίγες μόνο ώρες μετά την ολοκλήρωση της κατάθεσής του. Πώς είναι δυνατή η ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας όταν τέτοιες πρακτικές αποτελούν τροχοπέδη στη συλλογή του αποδεικτικού υλικού; Πόσοι ανήλικοι έκαναν δέκα βήματα πίσω όταν διάβασαν αυτούσιες τις καταθέσεις των φίλων τους από την «Κιβωτό του (Υπο)κόσμου» στον τύπο, όταν είδαν να αναγιγνώσκεται το πλήρες κείμενο της αλήθειας τους σε τηλεοπτικές εκπομπές «υψηλής» τηλεθέασης και όταν έμαθαν ότι τα σπίτια των θυμάτων πολιορκούνται καθημερινά από αδηφάγους φακούς και απειλητικά μικρόφωνα, για να υφαρπάξουν βίαια, ό,τι τους έμεινε; Και γιατί η παραβίαση της αρχής της μυστικότητας της προδικασίας πρέπει να παραμένει πάντα ατιμώρητη;

Αν στη συνέχεια το θύμα καταφέρει να επιβιώσει ψυχικά, θα πρέπει να αντέξει ακόμα και δέκα ή και περισσότερα χρόνια, μέχρι να τελεσιδικήσει η υπόθεσή του. Κατά παράβαση μιας ακόμα σημαντικής αρχής, εκείνης της ταχείας απονομής της Δικαιοσύνης σε τέτοιες υποθέσεις, θα απωλέσει στη δαιδαλώδη και τραυματική αυτή διαδρομή την παιδική του ηλικία, δίχως συχνά καμία δικαίωση. Οι πρόσφατες αγορεύσεις εισαγγελικών λειτουργών, σε υποθέσεις ιδιαίτερης σημασίας με θύματα ανήλικα όταν έλαβε χώρα η παραβίαση της γενετήσιας ελευθερίας τους, ενήλικα πια τώρα, επιβεβαιώνουν τα βαθιά ριζώματα μιας πατριαρχικής, αναχρονιστικής και επικίνδυνης αντίληψης. Έτσι το κορίτσι της Ηλιούπολης «μπορούσε να πάρει άλλο δρόμο», καθώς δεν παραπλανήθηκε από τον βιαστή πατέρα της και τον διακινητή αστυνόμο, αλλά «επέλεξε τη ζωή αυτή για να κερδίσει την οικονομική της χειραφέτηση», ενώ ο «Γιαννάκης» με νοπτική στέρση από τα Χανιά, θύμα βιασμού κατ'εξακολούθηση επίσης από τον πατέρα του αλλά και από συγγενείς, ακόμα και ιερείς, όσα κατέθεσε «τα έβγαλε από τη φαντασία του». Αναξίοπιστα εξ'ορισμού τα θύματα σεξουαλικής κακοποίησης με ειδικές ανάγκες, αν και υπερεκπροσωπούνται στο σκοτεινό σύμπαν της αφανούς εγκληματικότητας.

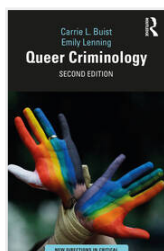
Η θεσμοθέτηση των δομών Αυτοτελή Γραφεία Προστασίας Ανηλικών Θυμάτων - «Σπίτι του Παιδιού» στην Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Πειραιά, Πάτρα και Ηράκλειο σύμφωνα με τις διεθνείς καλές πρακτικές (Ν. 4478/2017) για «το βέλτιστο συμφέρον του παιδιού», υπονομεύτηκε πριν ακόμα στεγνώσει το μελάνι του Εθνικού Τυπογραφείου. Γιατί τα ανήλικα θύματα εξακολουθούν να καταθέτουν στη ΓΑΔΑ, και όχι στον ειδικά διαμορφωμένο χώρο του «Σπιτιού του Παιδιού» που λειτουργεί επιτέλους στην Αθήνα μετά από κόπους και προσπάθειες ετών, όπου προβλέπεται μεταξύ άλλων η βιντεοσκόπηση της κατάθεσής τους; Ενώ όλος ο νομικά πολιτισμένος κόσμος «απο-ιδρυματοποιεί», «από-δικαστηριοποιεί» και «από-αστυνομικοποιεί», η δική μας έννομη τάξη υποσκάπτει και αποδομεί ό,τι η ίδια έχει θεσμοθετήσει. Μια ιδιότυπη αυτοκατάργηση.

Έχει μάλιστα ιδιαίτερο ενδιαφέρον ότι παρά τις καταληκτικές παρατηρήσεις της Ειδικής Επιτροπής για τα Δικαιώματα του Παιδιού ΟΗΕ, οι οποίες είναι καταπέλτης για τη χώρα μας, σφυρίζουμε αδιάφορα παραδομένοι σε έναν μηδενισμό, 30 χρόνια από την υπογραφή της ΔΣΔΠ. Ένα θλιβερό αποτύπωμα στον παγκόσμιο χάρτη δικαιωμάτων.

Θέλει «ακόμη πολύ φως να ξημερώσει».

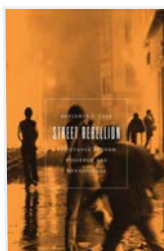
Κυκλοφορούν

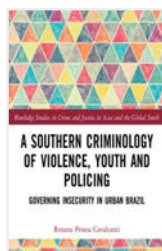
Buist, C. & Lemming, E.
Queer criminology (2η εκδ.)
Routledge, 2022.

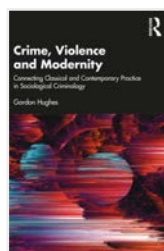
Canning, V.
Torture and torturous violence: transcending definitional boundaries of torture.
Bristol University Press, 2023.

Case, B.
Street rebellion: resistance beyond violence and non-violence.
AK Press, 2022

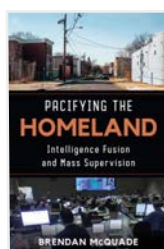
Cavalcanti, R.
A southern criminology of violence, youth and policing: governing insecurity in urban Brazil.
Routledge, 2022

Hughes, G.
Crime, violence and modernity: connecting classical and contemporary practice in Sociological criminology.
Routledge, 2022.

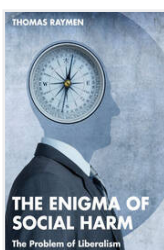
Linnemann, T.
The horror of police.
University of Minnesota Press, 2022.

McQuade, B.
Pacifying the homeland: intelligence fusion and mass supervision.
University of California Press, 2019.

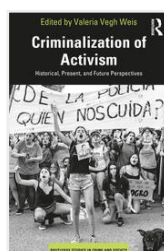
Πούλου, Μ.
Πολιτικός φόβος και έγκλημα: η περίπτωση του «νόμου Παρασκευόπουλου».
Εύμαρος, 2022.

Raymen, T.
The enigma of social harm: the problem of liberalism.
Routledge, 2022.

Βιδάλν, Σ.
Εισαγωγή στην εγκληματολογία (2η εκδ.)
Νομική Βιβλιοθήκη, 2022.

Weis, V. (επιμ.)
Criminalisation of activism: historical, present and future perspectives,
Routledge, 2022.

Williams, K.
Gang politics: revolution, repression and crime
AK Press, 2022.

Κυκλοφορεί

Καταστάσεις άρνησης: μαθαίνοντας για τις θηριωδίες και τον πόνο, του Stanley Cohen

Να κλείνουμε την πόρτα σε ένα πρόβλημα, να προσποιούμαστε ότι δεν το βλέπουμε, να συσκοτίζουμε τα γεγονότα, να μη δεχόμαστε να μάθουμε γι' αυτά, να βλέπουμε επιλεκτικά, όλα αυτά είναι εκφράσεις της «άρνησης», της απόρριψης δηλαδή ότι υπάρχει μία δυσάρεστη πραγματικότητα. Όπως αναφέρεται και στην αρχική έκδοση του βιβλίου, οι αλκοολικοί που αρνούνται να αναγνωρίσουν την κατάστασή τους, οι άνθρωποι που παραμερίζουν τις υποψίες για την απιστία του συντρόφου τους, η σύζυγος που δεν παρατηρεί ότι ο σύζυγός της κακοποιεί την κόρη τους, υποτίθεται ότι «αρνούνται». Οι κυβερνήσεις αρνούνται την ευθύνη τους για τις φρικαλεότητες, ενώ τις σχεδιάζουν έτσι ώστε να επιτύχουν τη «μέγιστη άρνηση» ότι συνέβησαν.

Η άρνηση, σύμφωνα με τον Cohen, δεν είναι μόνο ένα προσωπικό ζήτημα, θεμελιώνεται στην ιδεολογική «βιτρίνα του κράτους» αποτελεί εργαλείο συγκάλυψης ωμοτήτων μέσω της αξιοποίησης γραφειοκρατικών ζητημάτων.

Το βιβλίο Καταστάσεις Άρνησης είναι η πρώτη ολοκληρωμένη μελέτη τόσο των προσωπικών όσο και των πολιτικών τρόπων με τους οποίους αποφεύγονται και παρακάμπτονται οι δυσάρεστες πραγματικότητες. Στις σελίδες του διερευνάται μία ποικιλία φαινομένων, από κλινικές μελέτες κατάθλιψης έως εικόνες των ΜΜΕ για τον πόνο, καθώς και εξηγήσεις για το πώς διαμορφώνεται ο «παθητικός μάρτυρας γεγονότων» (passive bystander) και η λεγόμενη «κόπωση συμπόνιας» (compassion fatigue).

Με γλαφυρό και εύληπτο τρόπο περιγράφει πώς οι μεγαλύτερες βιαιότητες και θηριωδίες εκτελούνται από αυτούς που έχουν ταχθεί να προστατεύουν τους άλλους ή τον νόμο ή τους πολίτες.

Το βιβλίο δεν αποτελεί μόνο μια περιγραφή του τρόπου με τον οποίο συνηθισμένοι άνθρωποι μετατρέπονται σε διαχειριστές της βίας, αλλά και μια ανάλυση των μηχανισμών μέσω των οποίων η βία αυτή δικαιολογείται, γίνεται δεκτή ή συσκοτίζεται. Σε μία εποχή που το έγκλημα θεωρείται όλο και συχνότερα μια ατομική λύση και που τα εγκλήματα του κράτους αποτελούν δυστυχώς κοινοτοπία, το κλασικό αυτό έργο έρχεται να φέρει ξανά στο επίκεντρο το θέμα της ευθύνης εκείνων, που εκ του νόμου έχουν υποχρέωση να προστατεύουν δικαιώματα. Κυρίως όμως θέτει το ζήτημα της πρόληψης αυτών των καταστάσεων.

Μετάφραση: **Σοφία Σπυρέα**, Επιστημονική επιμέλεια: **Σοφία Βιδάλη**, από τις **Εκδόσεις Τόπος**

Νεοφιλελεύθερος σωφρονισμός και κοινωνική επανένταξη*

Ευτύχης Φυτράκης

Δ.Ν.-δικηγόρος

Αρχικές διευκρινίσεις

Το σύγχρονο ποινικό σύστημα, παρ' ότι σε νομοθετικό και οργανωτικό επίπεδο εμφανίζεται πολυδιάστατο, διαθέτει, εν τούτοις, μια συμπαγή εσωτερική λογική, συνιστά δηλ. ένα ενιαίο εργαλείο άσκησης εξουσίας και επίσημου κοινωνικού ελέγχου. Σ' αυτό το πλαίσιο καθορίζονται τα έννομα αγαθά και οι προσβολές τους που αξίζουν τιμωρίας: έτσι «κατασκευάζονται» οι αξιόποινες πράξεις. Στο ίδιο αυτό πλαίσιο περιγράφονται οι απαντήσεις της οργανωμένης κοινωνίας στις παραπάνω προσβολές, δηλ. οι ποινές. Οι τελευταίες εμφανίζονται σε τρία επίπεδα: της απειλής (πρόβλεψη ορισμένου «κακού»), της επιβολής (εξατομίκευση και διαδικασία) και, τέλος, της έκτισης (εγκλεισμός σε φυλακή, κατά κύριο λόγο).

Όμως, αν και η δράση της ποινής εξαντλείται με την απότισή της στη φυλακή, οι κοινωνικές λειτουργίες που συνδέονται μ' αυτήν ξεπερνούν χωροχρονικά αυτό το στάδιο. Μετά δηλαδή τη σωφρονιστική φάση, οπότε ο κατάδικος - κρατούμενος παραμένει ολοκληρωτικά και corpore στα χέρια της κρατικής εξουσίας, αρχίζει η μετασωφρονιστική φάση, όπου έχουμε πια τη μετενέργεια της ποινής, ιδίως της φυλάκισης. Αρχίζουν δηλαδή να ενεργούν οι συνέπειες του εγκλεισμού, σε θεσμικό, κοινωνικό και προσωπικό επίπεδο. Καθοριστικό ρόλο σ' αυτό το στάδιο αναπτύσσουν οι δημόσιες πολιτικές μετασωφρονιστικής μεταχείρισης των αποφυλακισμένων, οι οποίες αυτονοήτως συντάσσονται με τις βασικές κατευθύνσεις της αντεγκληματικής πολιτικής συνολικά. Βέβαια, η διαμόρφωση της μετασωφρονιστικής πραγματικότητας εξαρτάται, όχι μόνο ή όχι κυρίως, από τη νομοθεσία αλλά και από τις γενικές πολιτικές (στο οικονομικό και κοινωνικό πεδίο) και την αντίστοιχη (πολιτική) ρητορεία που διατυπώνεται σε συγκεκριμένη στιγμή.

Σκοπός έκτισης των ποινών;

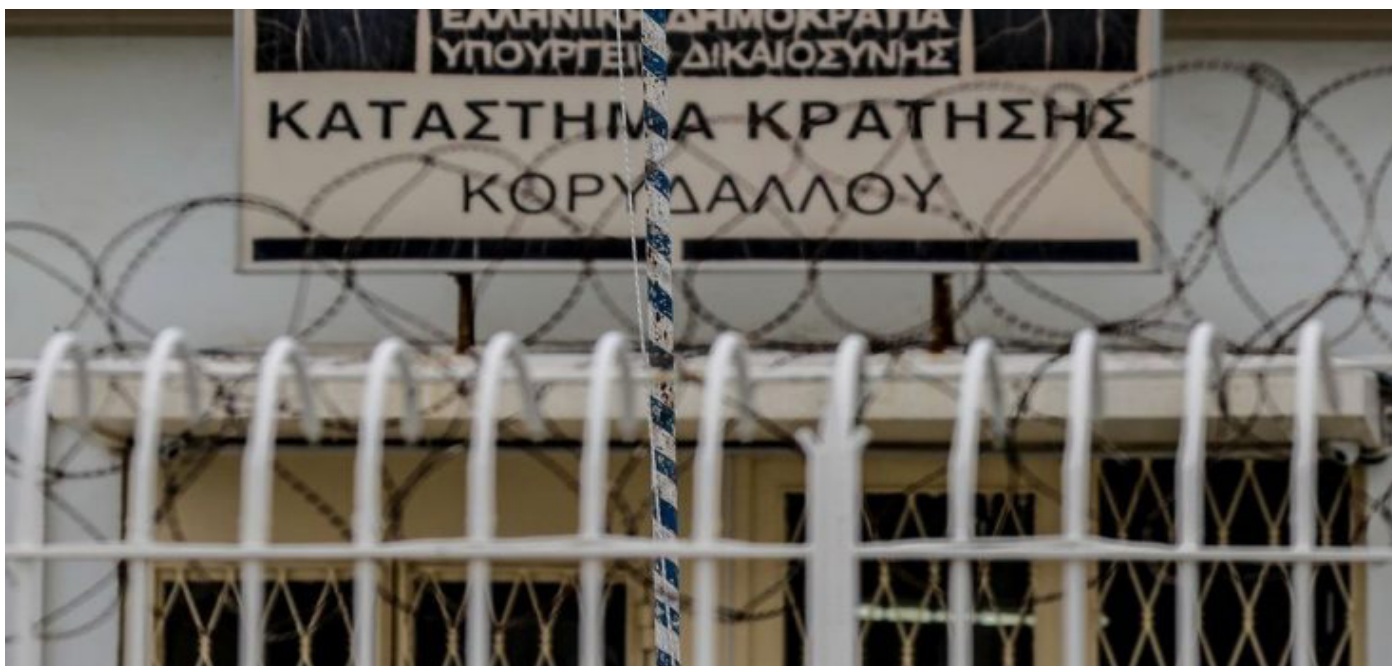
Ενώ στο ποινικό δίκαιο αναγνωρίζονται οι σκοποί της γενικής και της ειδικής πρόληψης των εγκλημάτων, ο ισχύων Σωφρονιστικός Κώδικας παραμένει ουδέτερος, χωρίς να δίδει εμφανή σκοπό στην έκτιση των στερητικών της ελευθερίας ποινών. Αρκείται στη νόμιμη μεταχείριση των κρατουμένων (άρ. 1 και 2). Αντίθετα, ο προϊσχύσας Κώδικας Βασικών Κανόνων για τη μεταχείριση των κρατουμένων (1989)

ρητώς αναγνώριζε ότι η εκτέλεση των ποινών, όσο και η μεταχείριση των κρατουμένων, αποβλέπουν στην αγωγή και την κοινωνική τους επανένταξη (άρ. 1). Στο ίδιο πνεύμα το άρ. 10 § 3 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Πολιτικά & Ατομικά Δικαιώματα (ν. 2462/1997) ρητώς αναφέρει ως σκοπό της μεταχείρισης των κρατουμένων τη «βελτίωση και [την] κοινωνική επανένταξή τους». Η θέση αυτή πηγάζει τόσο από την αρχή του ανθρωπισμού (της αξίας του ανθρώπου) όσο και απ' αυτήν του κοινωνικού κράτους δικαίου. Μάλιστα, σε διεθνές επίπεδο καταγράφεται μια ισχυρή τάση για την αναγνώριση ενός δικαιώματος (του ατόμου/κρατούμενου) στην επανένταξη (Laubenthal, 2015: 97). Η επανένταξη εδώ έχει όχια, όπως στο παρελθόν, μια αναμορφωτική - βελτιωτική προοπτική αλλά μάλλον αρκείται στην αποχή του (πρώην) κρατούμενου από το έγκλημα. Αν, τώρα, συνδέσουμε την αξίωση αυτή για επανένταξη με τη γενική αρχή για τη δίκαιη (ανάλογη) ποινή, μπορούμε να καταλήξουμε: Δίκαιη ποινή είναι αυτή που τιμωρεί αλλά και επανεντάσσει ("the right to punish and the obligation to reintegrate are complimentary political duties", Yankah, 2020: 74-112).

Μετασωφρονιστική μέριμνα

Το ζητούμενο της επανένταξης συνδέεται με την ανάληψη, εκ μέρους της πολιτείας, δράσεων υποδοχής και μέριμνας για τους αποφυλακισμένους. Πρόκειται για τη λεγόμενη μετασωφρονιστική μέριμνα, η οποία στη χώρα μας καταστρώνεται πάνω σ' ένα πολυτελές και ιδιαίτερα φιλόδοξο νομικό πλαίσιο. Βέβαια οι περισσότερες των προβλέψεων μένουν, μέχρι και σήμερα, γράμμα κενό, χωρίς δηλ. ουσιαστική εφαρμογή. Έτσι ο Σωφρ. Κ. αφιερώνει ένα κεφάλαιό του (το 12ο) στη «Μετασωφρονιστική μέριμνα» η οποία ρητά αναγνωρίζεται ως «υποχρέωση» της πολιτείας (άρ. 81: Η πολιτεία οφείλει...»). Τα κύρια αντικείμενα ρύθμισης είναι: κατά πρώτον, η ίδρυση και λειτουργία του ΝΠΙΔ «ΕΠΑΝΟΔΟΣ» και των Επιτροπών Κοινωνικής Υποστήριξης των Περιφερειών (άρ. 81), κατά δεύτερον, τα μέτρα για τη στέγαση, την ενημέρωση, την επαγγελματική κατάρτιση και την απασχόληση των αποφυλακισθέντων (άρ. 82). Δύο σημεία αξίζει εδώ να επισημανθούν: αρχικώς, η εποπτεία του ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ, η οποία, μετά το 2019, ασκείται από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη, πράγμα που εξ αντικειμένου δημιουργεί αντίφαση

συνέχεια στη σελ. 15

συνέχεια από σελ. 14

σκοπών με την επανένταξη. Ύστερα, η πανηγυρική αναφορά του Κώδικα (άρ. 81 § 3) ότι η συμμετοχή των μελών-ιδιωτών στις Επιτροπές Κοινωνικής Υποστήριξης είναι «άμισθη και τιμητική». Αναπαράγεται δηλ. εν έτει 2022 μια λογική φιλανθρωπικής δράσης περασμένων δεκαετιών και κοινωνικής οργάνωσης που έχει οριστικά εξαφανισθεί. Δεν πρέπει συνεπώς να ξενίζει το γεγονός ότι ελάχιστες τέτοιες Επιτροπές έχουν συγκροτηθεί τα τελευταία χρόνια.

Την «αισιοδοξία» που δημιουργούν τα παραπάνω νομοθετικά δεδομένα μετριάζουν τα πάσης φύσεως και ευρείας κλίμακας κωλύματα (επαγγελματικής) επανένταξης των αποφυλακισμένων που προβλέπονται στο ισχύον δίκαιο (Φυτράκης, 2018). Ουσιαστικά έχει διαπλαστεί στη χώρα μας ένα πλέγμα νομικών εμποδίων που αποκλείουν από την απασχόληση και, κατ' αποτέλεσμα, την κοινωνική επανένταξη μεγάλες κατηγορίες καταδικασθέντων για ένα σημαντικό αριθμό θέσεων εργασίας, χωρίς πάντα ορθολογικά κριτήρια. Η τάση αυτή μάλιστα αυτή φαίνεται να ενισχύεται, με αφετηρία τα σεξουαλικά εγκλήματα κατά ανηλίκων.

Η επανένταξη αρχίζει από την κράτηση

Η επιβολή ορισμένης ποινής σε συγκεκριμένο πρόσωπο εκκινεί τη διαδικασία εκτέλεσης της (δικαστικής) απόφασης και έκτισης της ποινής, μέχρι την απότισή της και την αποφυλάκιση. Ακολουθεί η επαναφορά του κρατουμένου στην ελεύθερη κοινωνία. Τα διάφορα αυτά στάδια συνιστούν ένα ποινικό συνεχές, όπου το ένα στάδιο γεννά αλλά και προετοιμάζει το επόμενο. Σ' αυτή τη διαδοχή ποινικών φάσεων, η έκτιση της (στερητικής της ελευθερίας) ποινής

αποτελεί και το στάδιο προετοιμασίας της επανένταξης, εργασιακής, κοινωνικής, οικογενειακής (Κοχ κ.ά, 2017:153–165). Συμπίπτει δηλ. χρονικά η απομόνωση του κρατουμένου (από την οικογένεια, την κοινωνία και την αγορά) με την «προπόνησή» του για τον αγώνα της ελευθερίας που θα διαδεχτεί τον εγκλεισμό. Κρίσιμο ρόλο σ' αυτή τη διεργασία επιτελεί το, μικρό ή μεγάλο, άνοιγμα της φυλακής, κατά πόσο δηλ. η κράτηση είναι περικλειστη ή πορώδης. Μ' άλλα λόγια, είναι κρίσιμο εδώ το αν ο κρατούμενος στη φυλακή λαμβάνει θετικά ερεθίσματα κοινωνικότητας ή παραμένει σε καθεστώς πλήρους αποκλεισμού. Μια φυλακή εξωστρεφής ετοιμάζει καλύτερα τον κρατούμενο για την ελεύθερη ζωή, με υπευθυνότητα,ⁱⁱ απ' ό,τι μια εσωστρεφής, που απλά τον βλέπει σαν υλικό για ασφαλή διατήρηση-φύλαξη.

Στην προετοιμασία της επανένταξης, κατά τη διάρκεια της κράτησης, επενεργούν: α) εκδηλώσεις ενεργοποίησης του κρατουμένου, όπως ιδίως τα προγράμματα εκπαίδευσης, οι δράσεις πολιτισμού – αθλητισμού, οι δυνατότητες δημιουργικής απασχόλησης, β) η διάδραση με το οικογενειακό και ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, δηλ. η επικοινωνία με τον έξω κόσμο (π.χ. μέσω χορήγησης τακτικών αδειών), και γ) η έκτιση με επανενταξιακό προσανατολισμό (π.χ. ημιανοικτή, ημιελεύθερη). Οι παράγοντες αυτοί λειτουργούν θετικά (ή, εν απουσία τους) αρνητικά στην (ικανότητα για) ομαλή κοινωνική επανένταξη του κρατουμένου, πράγμα που με τη σειρά του συντείνει στην αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού και, κατά συνέπεια, της υποτροπής.

συνέχεια στη σελ. 16

Στροφή της ποινικής πολιτικής...

Όπως εύκολα μπορεί να συναχθεί, η πρόταξη επανενταξιακών πολιτικών ή πολιτικών αποκλεισμού συνιστά αντικείμενο κεντρικών κυβερνητικών επιλογών. Οι τάσεις τα τελευταία χρόνια, κυρίως στις ΗΠΑ και μετά στην Ευρώπη, είναι σαφείς (Σκανδάμης, 2021: 14). Έχει καταδειχθεί ότι ο νεοφιλελευθερισμός έδωσε προτεραιότητα στην τιμωρητικότητα, αποπροτεραιοποίησε την επανένταξη, ενίσχυσε τον αυξανόμενο πληθυσμό των κρατουμένων, και τελικά οδήγησε στη σωφρονιστική κερδοσκοπία εις βάρος της κοινωνικής δικαιοσύνης (Teague, 2012). Οι πολιτικές προτεραιότητες της εκάστοτε κυβέρνησης θέτουν άλλοτε ως προέχουσα την ασφάλεια και άλλοτε την ισορροπία, ενώ φυσικά υπάρχουν και πολλές ενδιαμέσες επιλογές. Στην Ελλάδα είχαμε τα προηγούμενα χρόνια το φαινόμενο του εκκρεμούς, ως προς την αντεγκληματική πολιτική. Έτσι από ένα μοντέλο ισορροπίας (2015-2019) πήγαμε, σχεδόν ακαριαία, σ' ένα καθαρό μοντέλο τιμωρίας, δηλαδή στην επικράτηση της (εισαγόμενης από τις ΗΠΑ) «νέας τιμωρητικότητας» (2019 - ...) (Βιδάλν, 2014: 38). Η εισαγωγή της αμερικάνικης «επιθετικής ποινικότητας» (Wacquant, 2001: 69) έγινε με πανηγυρικό τρόπο ενώ μάλιστα διαφημίστηκε προεκλογικά και εξακολούθησε να στηρίζει ένα κυβερνητικό αφήγημα για «νόμο και τάξη». Επρόκειτο για εκδήλωση ακραίου ποινικού λαϊκισμού με κύρια συνιστώσα την αυστηροποίηση των ποινών, τόσο στο επίπεδο της πρόβλεψης όσο και της έκτισης αυτών (Hoven, 2020: 101-116). Την πολιτική ρητορεία διαδέχτηκε η νομοθετική «δημιουργία», με την υιοθέτηση ακραία τιμωρητικών μέτρων. Η επικέντρωση της αντεγκληματικής πολιτικής στον στόχο της αύξησης των προβλεπόμενων ποινών είχε σκοπό την αποφυγή αντιμετώπισης άλλων εγκληματογόνων παραγόντων, προεχόντως βέβαια των κοινωνικών

ανισοτήτων. Εξάλλου, αυτή η (νεοφιλελεύθερη) ρητορεία οδήγησε στην επιστροφή των απόλυτων θεωριών της ποινής, στο επίπεδο της πρόβλεψης εγκλημάτων, την απειλή ποινών αλλά και, τέλος, την έκτισή τους (Βιδάλν, 2019: 105). Έτσι από ένα σχήμα αντεγκληματικής / σωφρονιστικής πολιτικής (2015 - 2019) πάνω στο τρίπτυχο «Ασφάλεια, Ανθρωπισμός, Επανένταξη» πήγαμε (από το 2019) ταχέως στο ακριβώς αντίθετο σχήμα υπέρμετρης αυστηρότητας, το οποίο ορθά αποκλήθηκε «μετατροπή της αγριότητας σε πολιτική» (Εγκληματολόγοι, 2020). Αυτός ο τιμωρητισμός γνώρισε παράλληλη ανάπτυξη στο επίπεδο του συστήματος έκτισης των ποινών ως «Νέος» σωφρονισμός (Νικολάου, 2020). Επρόκειτο για ένα μίγμα αυταρχισμού, λαϊκισμού και κερδοσκοπίας που πατάει πάνω σ' ένα «νέο, νεοφιλελεύθερο ποινικό κοινό αίσθημα» (Wacquant, 2001: 178). Αυτή είναι η ελληνική εκδοχή του αμερικάνικου δόγματος της μηδενικής ανοχής. Η νεοφιλελεύθερη λογική δίδει έμφαση στην ασφάλεια, τον έλεγχο, τον χρόνο κράτησης, τα μετρήσιμα δεδομένα του εγκλεισμού ενώ δεν λαμβάνει υπόψη τη μετά τη φυλάκιση φάση και ειδικότερα την κοινωνική επανένταξη (Koch κ.ά, 2017: 154). Σ' αυτό ακριβώς το σημείο βρισκόμαστε σήμερα.

Υλοποίηση του «νέου» σωφρονισμού

Η εξαγγελία του νέου σωφρονισμού δεν είχε βέβαια καμιά επιστημονική τεκμηρίωση· δεν την χρειαζόταν, άλλωστε. Στηριζόταν αποκλειστικά σε επικοινωνιακού χαρακτήρα στοχεύσεις και «συνομιλούσε» με το θυμικό των καταναλωτών - ψηφοφόρων, ή, μ' άλλα λόγια, ακολουθούσε το σχήμα «η τιμωρία για την τιμωρία» (Παρασκευόπουλος, 2006: 39 επ.). Τις εξαγγελίες ακολούθησαν κινήσεις νομοθετικού χαρακτήρα:

συνέχεια από σελ. 16

- Κατ' αρχάς η αρμοδιότητα για την έκτιση των ποινών μετακινήθηκε από το Υπ. Δικαιοσύνης, όπου άνηκε παραδοσιακά και όπως είναι η διεθνής πρακτική, στο αρμόδιο για την ασφάλεια Υπουργείο, δηλ. στο Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη! Με την κίνηση αυτή η φυλάκιση μετατράπηκε από μια υπόθεση δικαιοσύνης σ' ένα ζήτημα αποκλειστικά ασφάλειας.
- Σχεδόν ταυτόχρονα ανεστάλη η κοινωφελής εργασία, η οποία με το νέο ΠΚ (2019) είχε αναβαθμιστεί από εναλλακτικό τρόπο έκτισης σε κύρια ποινή. Η αναστολή διαρκεί μέχρι και σήμερα (Νοέμβριος 2022).ⁱⁱⁱ
- Στη συνέχεια σημειώθηκε, με το ν. 4855/2021 αλλά και τον μεταγενέστερο ν. 4947/2022, μια ευρεία επέμβαση στον (νέο) Ποινικό Κώδικα του 2019 με την ανατροπή της ισορροπίας του νέου συστήματος ποινών. Με τους νόμους αυτούς δημιουργήθηκαν νέα εγκλήματα (π.χ. εκδικητική πορνογραφία), επαναφέρθηκαν καταργηθέντα εγκλήματα (π.χ. μαστροπεία ενηλίκων) και αυξήθηκαν οι ποινές σε ήδη προβλεπόμενα εγκλήματα (π.χ. αμομιξία).
- Παράλληλα, εισήχθη – έστω και «δειλά»- το μοντέλο των Ιδιωτικών φυλακών, ως ένα ακόμα πεδίο ανάπτυξης μιας παρασιτικής κρατικοδίαιτης επιχειρηματικότητας. Πρόκειται για την κατασκευή νέων φυλακών με τη μορφή Σύμπραξης Δημόσιου και Ιδιωτικού τομέα (ΣΔΙΤ). Ήδη τέτοια σχέδια έχουν εξαγγελθεί για τις νέες φυλακές Ασπροπύργου, Ιωαννίνων, Χαλκίδας. Και εδώ το αμερικανικό πρότυπο για «σωφρονιστικές μπίζνες» (prison industry) (Weber, 2017: 187επ.) μοιάζει ακαταμάχητο, καθώς δημιουργεί νέα πεδία επιχειρηματικής δράσης και αφαίμαξης δημόσιων πόρων.
- Οι κυβερνητικές παρεμβάσεις όμως δεν άργησαν να αγγίξουν και τον πυρήνα της ελευθερίας, επιτείνοντας την κράτηση ή επιβαρύνοντας τις συνθήκες στέρψής της. Έτσι νομοθετικά η υφ' όρον απόλυση κατέστη δυσχερέστερη, δηλ. αυξήθηκε ο χρόνος ποινής που πρέπει να έχει εκτιθεί πραγματικά με παραμονή στη φυλακή (Μοροζίνης, 2022: 488). Εισήχθη, μάλιστα, ένας «κατάλογος κακών εγκλημάτων» για τα οποία προβλέφθηκε δυσμενέστερη μεταχείριση.
- Με επέμβαση στη σωφρονιστική νομοθεσία περιορίστηκε το δικαίωμα των κρατουμένων σε τακτική άδεια, καθώς και εδώ απαιτείται, ως τυπική προϋπόθεση, μεγαλύτερο εκτιθέν μέρος της επιβληθείσας ποινής.
- Παράλληλα, το σχέδιο για τη λειτουργία του θεσμού της ημιελεύθερης διαβίωσης αρχικά

αδρανοποιήθηκε ενώ, με τον ν. 4985/2022, οι προϋποθέσεις υπαγωγής ενός κρατουμένου κατέστησαν αυστηρότερες. Πρακτικά, αν και ο θεσμός ποτέ δεν λειτούργησε, η πρόβλεψη του Σωφρ. Κώδικα κατέστη – και νομικά πλέον – γράμμα κενό.

- Τέλος, θεμελιώδης επιλογή υπήρξε η συρρίκνωση της ημιανοικτής έκτισης των ποινών, μέσω της δυσχεράνσης των μεταγωγών στις Αγροτικές φυλακές (ν. 4760/2020) με αποτέλεσμα η πληρότητά τους να πέσει περίπου στο 22%! Η διόρθωση, που επιχειρήθηκε με το ν. 4937/2022, απέδωσε ορισμένα πρόσκαιρα αποτελέσματα, χωρίς να μεταβάλλει, όμως, την βασική επιλογή υπέρ των κλειστών φυλακών.

Οι παραπάνω επιλογές παγιώθηκαν, εν πολλοίς, με το ν. 4985/2022 με τον οποίο τροποποιήθηκε ο Σωφρονιστικός Κώδικας σε ένα πλήθος διατάξεών του.

Υποχώρηση της ειδικής πρόληψης και της επανένταξης

Έχει παρατηρηθεί ότι, υπό την επιρροή της νεοφιλελεύθερης λογικής, υποχωρεί η δικαιοσύνη, έναντι μιας δυναμικής της καταστολής του εγκλήματος, η ειδική πρόληψη παρακμάζει και η επανένταξη τίθεται σε δεύτερη μοίρα (Παρασκευόπουλος, 2006: 50–51). Τον πρώτο λόγο έχει η σκληρή ποινική καταστολή. Βέβαια, αποτελεί κοινό εγκληματο-λογικό τόπο, ότι η επίταση των ποινών, δηλαδή ο μεγαλύτερος χρόνος παραμονής σε συνθήκες εγκλεισμού, όχι μόνο δεν μειώνει την εγκληματικότητα αλλά, αντίθετα, δυσχεραίνει την επανένταξη. Η σκλήρυνση της ποινικής πολιτικής γνωρίζει την έκφρασή της σε σωφρονιστικό επίπεδο, μέσω της περιστολής των φιλελεύθερων θεσμών. Βέβαια ο αυταρχισμός στη φυλακή οδηγεί σε αποκλεισμό μετά τη φυλακή, τόσο γιατί εξουθενώνει τον κρατούμενο όσο και γιατί δεν φροντίζει να τον προετοιμάσει για τον «ελεύθερο βίο».

Παράλληλα, ο διάχυτος ποινικός λαϊκισμός, που τόσο ισχυρά καλλιεργείται τα τελευταία χρόνια, δημιουργεί αρνητικά αντανακλαστικά στο κοινωνικό Σώμα. Κυριαρχούν τα αρνητικά στερεότυπα για τους κρατουμένους, ενισχύεται ο φόβος του εγκλήματος και η ανάγκη (ει δυνατόν) επ' άπειρον εγκλεισμού των εγκληματιών. Ποια υποδοχή μπορεί να επιφυλάξει στον αποφυλακισμένο μια κοινωνία εθισμένη στο φόβο και τις τιμωρητικές λογικές;

Η πολιτική επιλογή του marketing αυστηρότητας συνδυάστηκε με τη συγκροτημένη και καλά οργανωμένη «δαιμονοποίηση» των φιλελεύθερων σωφρονιστικών πολιτικών. Η νομοθετική αντιμετώπιση του υπερπληθυσμού (ιδίως με το ν. 4322/2015, γνωστό

συνέχεια στη σελ. 18

ως «νόμο Παρασκευόπουλου») γνώρισε μια άνευ προηγούμενου προπαγάνδα από την οποία χρεώθηκε όλα τα εγκλήματα που τυχόν διαπράχθηκαν από αποφυλακισμένους. Επιπλέον, θεσμοί παγιωμένοι, με καλή λειτουργία στο πλαίσιο του σωφρονιστικού συστήματος, επιχειρήθηκε να θεωρηθούν περίπου ως ένδειξη εύνοιας προς εγκληματίες (Κουλούρης 2021: 23). Έτσι, η περιθωριοποίηση των φιλελεύθερων θεσμών «στρίμωξε» τις πολιτικές επανένταξης, καθώς αυτές (κατηγορούνται ότι) συνδέονται με «ένοχες ανάσες», τόσο πριν όσο και μετά την αποφυλάκιση. Στην κρατούσα ρητορεία ο σωφρονιστικός ανθρωπισμός ταυτίστηκε με την επιδοκίμασία ή την ενθάρρυνση του εγκλήματος!

Οι πολιτικές αντεγκληματικής (ποινικής και σωφρονιστικής) αυστηρότητας παράγουν αποκλεισμό και περιθωριοποίηση. Δημιουργούν δηλ. την πρώτη ύλη για ένα μόνιμο ποινικό πληθυσμό, όπως στις ΗΠΑ, όπου οι κοινότητες των αφροαμερικανών βούλιαξαν ακόμα περισσότερο στην ανέχεια, τον αποκλεισμό, την παραβατικότητα και τελικά τη φυλακή. Μ' αυτό το μοντέλο αντεγκληματικής πολιτικής, φεύγουμε από το έγκλημα, για να δούμε τον εγκληματία και, αμέσως μετά, να επικεντρώσουμε στον (επικίνδυνο) ποινικό πληθυσμό. Η κατασκευή του εσωτερικού εχθρού μοιάζει φυσικά επακόλουθη.

Σύνοψη

Στη νεοφιλελεύθερη λογική η εγκληματικότητα δεν είναι πρόβλημα, είναι ευκαιρία: για την προώθηση ταξικών σχεδίων, την πειθάρχηση των άτακτων κοινωνικών ομάδων και την αποκόμιση κέρδους. Αυτούς τους στόχους υπηρετεί η προώθηση της τιμωρητικότητας και του συναφούς νέου σωφρονισμού. Όπως βέβαια είναι προφανές η κοινωνική επανένταξη δεν είναι προτεραιότητα της αντεγκληματικής πολιτικής τέτοιων αποχρώσεων.

Η κοινωνική επανένταξη των αποφυλακισμένων είναι ζήτημα πολιτικών ποινικού δικαίου αλλά και κοινωνικής συνοχής. Έτσι, ο (ποινικός) αυταρχισμός και ο (ακραίος) νεοφιλελευθερισμός αντιμάχονται την κοινωνική αλληλεγγύη. Με άλλα λόγια: «Καθένας μόνος του και όποιος αντέξει!» Η διεύρυνση των κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων δεν επιτρέπει την ανάπτυξη πολιτικών κοινωνικής συνοχής και άρα υποστήριξης των αδυνάτων. Έχει πλέον καταστεί σαφές ότι πολιτικές επανένταξης και συμπερίληψης προϋποθέτουν ευρύτερες κοινωνικές παραδοχές για την κατανομή των αγαθών και ρόλων. Και αυτές οι παραδοχές δεν εντάσσονται στο νεοφιλελευθερισμό!

Σημειώσεις

* Ορισμένες σκέψεις του κειμένου παρουσιάστηκαν ως ειση-

γήσεις στις διαδικτυακές (δι)ημερίδες «Η μετασωφρονιστική μέριμνα στην Ελλάδα: Χθες, σήμερα, αύριο» (Άρσις», 17.3.2022) και «Επαγγελματική εκπαίδευση στις αγροτικές φυλακές» (Παν. Αιγαίου -3ο ΣΔΕ Θεσ/νίκης - ΔΙΕΚ Κασσάνδρας- Σύλλ. Επιστημόνων Κεντρ. Μακεδονίας, 23-24.9.2022).

ⁱ. Ήδη με το ν. 4985/2022 ρητά πλέον ορίζεται, στο άρ. 81 § 2 Σωφρ. Κ., ότι το ΝΠΙΔ ΕΠΑΝΟΔΟΣ «εποπτεύεται από το Υπουργείο Προστασίας του Πολίτη».

ⁱⁱ. Κατά τον ΓερμΣωφρΚ (§2) η κοινωνική υπευθυνότητα, για μια ζωή χωρίς έγκλημα, αποτελεί σκοπό της έκτισης της ποινής.

ⁱⁱⁱ. [ΣΗΜ ΣΥΝΤΑΞΗΣ: έχει εκδοθεί η ΚΥΑ που απαιτείται για την επανεναρξη της εφαρμογής της κοινωφελούς εργασίας (αρ. 56169/17.11.2022, ΦΕΚ Β'6259/12.12.2022), όπου προβλέπεται η έναρξη ισχύος της τρεις μήνες μετά της δημοσίευσής της.]

Βιβλιογραφικές αναφορές

Στην ελληνική γλώσσα

Βιδάλη, Σ. (2019). Έγκλημα και κοινωνία. Αθήνα: εκδ. ΕΑΠ.

Βιδάλη, Σ. (2014) Αντεγκληματική πολιτική, 2η έκδ. Αθήνα: Νομ. Βιβλιοθήκη.

Εγκληματολόγοι (σύνταξη) (2020). «Νόμος και τάξη»: η μετατροπή της αγριότητας σε πολιτική, *Εγκληματολόγοι* 5/2020, 1-3.

Κουλούρης, Ν. (2021). Η μεταχείριση των κρατουμένων στο εδώλιο της ασφάλειας και η σύνθλιψη του θεσμικού χώρου της κοινωνικής επανένταξής τους. *Εγκληματολόγοι* 9/2021, 19-24.

Μοροζίνης, Ι. (2022). Σκέψεις για την υφ' όρον απόλυση μετά το ν. 4855/2022: το οριστικό τέλος του θεσμού. *Ποινικά Χρονικά*, 2022/7, 488-.

Νικολάου, Σ. (2020). Προς έναν αναγκαίο «νέο-σωφρονισμό». *Ελεύθ. Τύπος της Κυριακής* 17.5.2020.

Παρασκευόπουλος, Ν. (2006). Η συγκρουσιακή ποινή. Σε: Α.Κουκουτσάκη (επιμ.), *Εικόνες φυλακής*. Αθήνα: Εκδ. Πατάκη.

Σκανδάμης, Μ. (2021). Οι νέες σωφρονιστικές ρυθμίσεις και η απειλή του τέλους της σωφρονιστικής πολιτικής, *Εγκληματολόγοι* 9/2021, 14-18.

Φυτράκης, Ε. (επιμ.) (2018). *Αόρατες ποινές*. Ευρωπαϊκή διάσταση - Ελληνική προοπτική. Αθήνα: Εθνικό Τυπογραφείο.

Wacquant, L. (2001). Οι φυλακές της μιζέριας (μτφρ. Κ.Διαμαντάκου). Αθήνα: εκδ. Πατάκη.

Ξενόγλωσσες

Hoven, E. (2020) *Populismus und Strafrecht*. Σε: E.Hoven & M.Kubiciel (επιμ.) *Zukunftsperspektiven des Strafrechts*. Baden-Baden: Nomos.

Koch, J., Rothmann, W. & Wenzel, M. (2017). *Bestrafung und Resozialisierung? Justizvollzugsanstalten unter neoliberalen Vorzeichen - eine Fallanalyse*. *Kritische Justiz* 50, 153-165.

Laubenthal, K. (2015). *Strafvollzug*, 7η έκδ. Cham: Springer.

Teague, M. (2012). *Neoliberalism, Prisons and Probation in the United States and England and Wales*. Σε P. Whitehead & P. Crawshaw (επιμ.), *Organising Neoliberalism: Markets, Privatisation and Justice*. London: Anthem Press.

Weber, K. (2017). *Die Gefängnisindustrie in den USA. Zur Verschränkung von Arbeits-, Wohlfahrts- und Strafreform im Neoliberalismus*. *Kritische Justiz* 50, 187-194.

Yankah, E. (2020) *The right to reintegration*, *New Criminal Law Review* 23, 74-112.

Η πανδημία και το τέλος της εγκληματολογίας

Γιώργος Παπανικολάου

Αναπληρωτής Καθηγητής Εγκληματολογίας
Northumbria University, UK

Το 2023 ξεκινάει με την επανεισαγωγή σε αρκετές χώρες της Δύσης μέτρων όπως τα υποχρεωτικά τεστ Covid στις αεροπορικές μετακινήσεις. Καθώς η πτώση της πανδημίας επανέρχεται μετά από ένα μεγάλο διάστημα σιωπής, είναι τώρα η κατάλληλη στιγμή να γίνει από αυτή τη θέση μια αρχική αποτίμηση της στάσης της εγκληματολογίας κατά την επώδυνη διετία την οποία διανύσαμε: είχε η εμπειρία της πανδημίας επιπτώσεις στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε και προσεγγίζουμε το «γνωστικό αντικείμενο» μας; Στην αντίληψή μας για τον ρόλο και τον λόγο των εγκληματολόγων ως κοινωνικών επιστημόνων σε πρωτόγνωρες συνθήκες κρίσης—οι οποίες, σε ό,τι έχει να κάνει με τους όρους και τους ρυθμούς της κοινωνικής συμβίωσης, διαμορφώθηκαν πρωταρχικά από τα κρατικά μέτρα αντιμετώπισης του υπαρκτού ή νομιζόμενου υγειονομικού κινδύνου; Τα συγκεκριμένα ερωτήματα είναι, νομίζω, σημαντικότερα από εκείνα τα οποία θα έθετε και έχει ήδη θέσει ένα μεγάλο μέρος της κοινότητας των εγκληματολόγων με βάση την κεκτημένη επιστημολογική ταχύτητα του πεδίου. Στις γραμμές που ακολουθούν θα προσπαθήσω να εξηγήσω γιατί.

Λαμβάνοντας υπόψη τους συνήθεις ρυθμούς της πανεπιστημιακής/ερευνητικής βιομηχανίας, ο όγκος της βιβλιογραφίας για την κίνηση και τη μορφολογία της εγκληματικότητας κατά την περίοδο της πανδημίας θα αυξηθεί δραματικά στο προσεχές μέλλον. Ωστόσο μια πρόχειρη επισκόπηση της πρόσφατης βιβλιογραφίας αρκεί για να δείξει πως έχουν γραφτεί ήδη αρκετά ώστε κάποια βασικά χαρακτηριστικά των μεταβολών της εγκληματικότητας να μπορούν να αποδοθούν με αρκετή σιγουριά στη μεσολάβηση του πρωταρχικού μέτρου αντιμετώπισης της πανδημικής κρίσης, του «λοκντάουν» ή απαγορευτικού, γενικού ή μερικού. Κατά τις περιόδους, δηλαδή, κατά τις οποίες ίσχυσαν τα αυστηρά μέτρα περιορισμού της μετακίνησης και κυκλοφορίας των πολιτών στους δημόσιους χώρους, με ταυτόχρονη υποχρεωτική αναστολή της λειτουργίας των σχολικών μονάδων, των χώρων εστίασης, διασκέδασης και άθλησης και απαγορεύσεις των δημοσίων συναθροίσεων (στην ουσία, μέτρα ισοδύναμα με κατ' οίκον περιορισμό του μεγαλύτερου μέρους του γενικού πληθυσμού) σημειώθηκαν σημαντικές, ιδίως το 2020, μεταβολές της γενικής κίνησης της εγκληματικότητας προς πτωτική κατεύθυνση. Ωστόσο, κάποιες κατηγορίες εγκλημάτων, όπως για παράδειγμα η ενδοοικογενειακή βία και οικονομικά εγκλήματα, όπως οι απάτες, κινήθηκαν αυξητικά. Υπάρχουν επίσης επαρκείς ενδείξεις πως και το ηλεκτρονικό έγκλημα σημείωσε αύξηση κατά τις περιόδους αυτές (Kemp κ.ά., 2021),

συνέχεια στη σελ. 20

συνέχεια από σελ. 20

λόγω και της αυξημένης σημασίας και χρήσης του διαδικτύου και των ηλεκτρονικών επικοινωνιών. Η ανάλυση των χαρακτηριστικών αυτών έχει προφανές εγκληματολογικό ενδιαφέρον, αλλά και συνέπειες, οι οποίες σχετίζονται με τα ερωτήματα που έθεσα παραπάνω.

Στην Ελλάδα, η γενική πτωτική μεταβολή απεικονίζεται στις διαθέσιμες στατιστικές σειρές, δηλαδή τη Στατιστική Επετηρίδα της Ελληνικής Αστυνομίας των ετών 2020 και 2021. Πρόκειται για μείωση του αριθμού των καταγεγραμμένων από τις υπηρεσίες της Ελληνικής Αστυνομίας αδικημάτων κατά 13,2% το 2020 και 3,3% το 2021, με έτος αναφοράς το 2019 (βλ. επίσης την προσέγγιση των Ζαραφονίτου κ.ά., 2022, με διαφορετικό χρονικό σημείο αναφοράς). Η εφαρμογή των περιορισμών το 2020 φαίνεται πως ανέκοψε έτσι την αυξητική, καθ' όλη τη διάρκεια της περιόδου από το 2011, κίνηση της καταγεγραμμένης εγκληματικότητας. Το 2021, χρονιά κατά την οποία η εφαρμογή των λοκντάουν διαφοροποιήθηκε τόσο σε γεωγραφικό, εθνικό και τοπικό, επίπεδο όσο και χρονικά, η γενική κίνηση της εγκληματικότητας ήταν μειωμένη σε σχέση με το 2019, υπήρξε όμως αυξητική, επανερχόμενη σε προ του 2019 επίπεδα (βλ. πίνακα 1). Η εικόνα αυτή δεν ήταν αναντίστοιχη σε σχέση με τα όσα παρατηρήθηκαν σε άλλες χώρες στις οποίες εφαρμόστηκαν τέτοιοι περιορισμοί, όπως το Ηνωμένο Βασίλειο, οι ΗΠΑ, ο Καναδάς, η Νότια Αφρική ή η Αυστραλία: τα γενικά επίπεδα εγκληματικότητας κινήθηκαν πτωτικά στις περιόδους των απαγορευτικών μέτρων. Η χαλάρωση των περιορισμών σήμανε εν πολλοίς και την ανάκαμψη της κίνησης της εγκληματικότητας.

Φυσικά το κύριο ενδιαφέρον δεν βρίσκεται στη γενική κίνηση της εγκληματικότητας: το έγκλημα και η καταστολή του, ή εν πάση περιπτώσει η ικανότητα των αρχών να αντιληφθούν και να καταγράψουν την ύπαρξη του εγκλήματος, είναι πρώτα απ' όλα φαινόμενα της δημόσιας ζωής και του δημόσιου χώρου. Συνεπώς δεν αποτελεί έκπληξη το ότι το πάγωμα της κοινωνικής ζωής, το οποίο προκάλεσαν

οι πανδημικοί περιορισμοί οδήγησε και σε μείωση του συνολικού όγκου των συμπεριφορών τις οποίες το κράτος επιλέγει να χαρακτηρίσει με την ιδιαίτερη ετικέτα «έγκλημα» και να τις αντιμετωπίσει με τον τρόπο που αντιστοιχεί σε αυτή την τελευταία. Περισσότερο ενδιαφέρον έχει η ανάλυση επιμέρους κατηγοριών/(ειδών) εγκλημάτων και η συνακόλουθη ανάλυση των ποσοτικών διαφοροποιήσεων ή ποιοτικών μετατοπίσεων σε σχέση με τις κατηγορίες αυτές. Για παράδειγμα, από την ανάλυση των Nivette κ.ά. (2021), η οποία βασίζεται σε δεδομένα από 27 πόλεις σε 23 χώρες στην Αμερική, την Ευρώπη, τη Μέση Ανατολή και την Ασία, προκύπτει ότι για έξι σημαντικές κατηγορίες εγκλημάτων (αυτών που σε γενικές γραμμές θεωρείται ότι μας δίνουν την εικόνα της εγκληματικότητας που έχει κάποια αυξημένη κοινωνική σημασία) η εφαρμογή των πανδημικών περιορισμών οδήγησε σε μείωση του αριθμού τους.

Συγκεκριμένα, η έρευνα αυτή, σημαντική λόγω του παγκοσμίου εύρους της, έδειξε ότι για τις κατηγορίες των σωματικών βλαβών, των διαρρήξεων, των ληστειών, των κλοπών, των κλοπών οχημάτων και των ανθρωποκτονιών η εφαρμογή των πανδημικών περιορισμών σχετίζεται με μείωση του αριθμού τους κατά 37% κατά μέσο όρο. Η μείωση δεν υπήρξε ομοιόμορφη για όλες τις κατηγορίες αυτές: υπήρξε πιο δραματική για τις ληστείες και τις κλοπές και λιγότερο έντονη σε σχέση με τις άλλες κατηγορίες, εκτός από τις ανθρωποκτονίες, των οποίων η μείωση υπήρξε «περιορισμένη». Η ίδια έρευνα συνυπολόγισε και την αυστηρότητα των περιοριστικών μέτρων κυκλοφορίας και μετακίνησης ως παράγοντα ανάλυσης, διαπιστώνοντας πως τα αυστηρότερα μέτρα οδήγησαν σε σημαντικότερες μειώσεις και μάλιστα ομοιογενώς για όλες τις κατηγορίες εγκλημάτων. Σε αυτή την όψη της ανάλυσης βοήθησε και το ότι η έρευνα περιέλαβε πόλεις χωρών στις οποίες το καθεστώς των περιορισμών ήταν διαφοροποιημένο.

Η σημασία του συγκεκριμένου, δηλαδή της φύσης και έντασης των κρατικών πανδημικών περιορισμών αλλά και της συγκεκριμένης κοινωνικής συγκυρίας

Πίνακας 1. Κακουργήματα και πλημμελήματα ΠΚ και Ειδικών Ποινικών Νόμων ανά 100 κιλ. πληθυσμού και % διαφορά σε σχέση με το 2019

Έτος	Κακ/τα ΠΚ*	Διαφορά %**	Κακ/τα ΕιδΠΝ*	Διαφορά %**	Κακ/τα σύνολο*	Διαφορά %**	Πλημ/τα ΠΚ*	Διαφορά %**	Πλημ/τα ΕιδΠΝ*	Διαφορά %**	Πλημ/τα σύνολο*	Διαφορά %**	Σύνολο αδικημάτων	Διαφορά %**
2018	84.02	14.40	30.26	6.36	114.28	12.33	1539.87	-5.47	322.36	0.24	1862.23	-1.39	1977.82	-3.76
2019	73.45		28.45		101.90		1629.06		321.60		1950.66		2055.12	
2020	49.14	-33.10	26.29	-7.58	75.43	-26.02	1326.75	-18.56	314.90	-2.08	1641.66	-15.89	1784.04	-13.19
2021	50.11	-31.78	21.63	-23.96	71.74	-29.90	1481.64	-9.05	338.84	5.36	1820.49	-7.07	1996.14	-2.87

*ανά 100 χιλιάδες πληθυσμού

** με έτος αναφοράς το 2019

Πηγές: Ελληνική Στατιστική Αρχή: Υπολογιζόμενος πληθυσμός 2018, 2019, 2020, 2021. Στατιστική Επετηρίδα Ελληνικής Αστυνομίας 2018, 2019, 2020, 2021

συνέχεια στη σελ. 21

συνέχεια από σελ. 20

κατά περίπτωση είναι κάτι που προκύπτει με αρκετή σαφήνεια από τις έρευνες που δημοσιεύτηκαν είτε κατά την περίοδο της πανδημίας είτε πρόσφατα. Οι Meyer κ.ά. (2022), ακολουθώντας μια παρόμοια μεθοδολογία προκειμένου να συμπεριλάβουν την αυστηρότητα των πανδημικών μέτρων ως παράγοντα ανάλυσης, διαπίστωσαν ότι στις 28 μεγαλύτερες πόλεις των Ηνωμένων Πολιτειών σημειώθηκαν σημαντικές μειώσεις στα επίπεδα των κλοπών και των ληστειών, οι οποίες σχετίζονται με τους περιορισμούς, κάτι τέτοιο όμως δεν διαπιστώθηκε για τις κλοπές οχημάτων και τις ανθρωποκτονίες, ενώ η μείωση των διαρρήξεων δεν εμφανίζεται ως στατιστικά σημαντική σε σχέση με τα προ της πανδημίας επίπεδα. Παρατηρούν ωστόσο πως η διαφορετική φύση και ένταση των περιορισμών κατά πόλη, καθώς και η ευρεία αναταραχή που προκάλεσε η δολοφονία του Τζώρτζ Φλόιντ (25 Μαΐου 2020) καθιστούν δύσκολη την εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων σε σχέση με τη γενική επίδραση των περιοριστικών μέτρων.

Η παραπάνω δυσκολία αφορά και την ανάλυση της κατάστασης στην Ελλάδα. Σε συνέχεια της περιγραφικής προσέγγισης κατά κατηγορία εγκλημάτων που είχε χρησιμοποιηθεί σε πρόσφατη ανάλυση της κίνησης της εγκληματικότητας (Παπανικολάου, 2021), μπορεί να διαπιστωθεί, με έτος αναφοράς το 2019, πως η πανδημική περίοδος χαρακτηρίζεται από δραματική μείωση του αριθμού των κλοπών και των ληστειών (αλλά και των εμπρησμών). Αντίθετα, οι ανθρωποκτονίες, οι σωματικές βλάβες, οι βιασμοί, αλλά και οι απάτες, οι εκβιάσεις και οι πλαστογραφίες παρουσίασαν αυξητικές τάσεις κατά την πανδημική διετία (βλ. πίνακα 2). Η παραπάνω περιγραφή πάσχει σε κάποιο βαθμό λόγω του ότι περιλαμβάνονται στα σχετικά μεγέθη και οι απόπειρες, ενώ προφανώς η εξαγωγή ασφαλέστερων συμπερασμάτων σε σχέση με τις περιόδους των απαγορευτικών μέτρων εξαρτάται από την κατασκευή κατάλληλων χρονοσειρών—συνεπώς απαιτείται συνέχεια της ανάλυσης (βλ. πάντως και την περιγραφική προσέγγιση των Ζαραφονίτου κ.ά., 2022, η οποία περιλαμβάνει και την—αυξητική—κίνηση του ηλεκτρονικού εγκλήματος κατά την περίοδο αυτή).

Η σημασία της κατασκευής κατάλληλων προσεγγίσεων ιδίως σε σχέση με το στατιστικό έλεγχο των όποιων

Πίνακας 2. Επιλεγμένες κατηγορίες αδικημάτων ανά 100 χιλ. πληθυσμού και % διαφορά σε σχέση με το 2019

Έτος	Ανθρωποκτονίες με πρόθεση*	Διαφορά %**	Σωματικές βλάβες*	Διαφορά %**	Βιασμοί*	Διαφορά %**	Ληστείες*	Διαφορά %**	Κλοπές*	Διαφορά %**
2018	2.36	17.49	60.45	-5.39	2.26	-5.59	43.54	-2.47	982.84	-7.30
2019	2.00		63.89		2.40		44.65		1060.24	
2020	2.16	7.97	64.02	0.20	2.26	-5.78	26.38	-40.90	762.06	-28.12
2021	2.29	14.44	73.98	15.79	3.31	37.95	25.21	-43.53	729.76	-31.17

Έτος	Απάτες*	Διαφορά %**	Εκβιάσεις*	Διαφορά %**	Εμπρησμοί*	Διαφορά %**	Πλαστογραφίες*	Διαφορά %**
2018	31.35	-7.57	2.15	-2.27	5.60	8.69	12.34	17.49
2019	33.91		2.20		5.16		10.50	
2020	41.56	22.56	2.16	-2.06	3.54	-31.43	8.85	-15.67
2021	50.44	48.73	2.92	32.77	4.57	-11.37	7.99	-23.92

*ανά 100 κιλιάδες πληθυσμού

** με έτος αναφοράς το 2019

Πηγές: Ελληνική Στατιστική Αρχή: Υπολογιζόμενος πληθυσμός 2018, 2019, 2020, 2021. Στατιστική Επετηρίδα Ελληνικής Αστυνομίας 2018, 2019, 2020, 2021.

δεδομένων έγκειται στο ότι κάποιες από τις διακυμάνσεις αυτές θα είναι δύσκολο να αποσυνδεθούν από τα χαρακτηριστικά της συγκεκριμένης οικονομικής, κοινωνικής και πολιτικής συγκυρίας αυτής της περιόδου. Αυτά δεν είχαν μόνο να κάνουν με τις πολιτικές σκοπιμότητες στη διαφοροποίηση της έκτασης και της έντασης των περιοριστικών μέτρων, τόσο με απόλυτο τρόπο (π.χ., κάποιοι τομείς της οικονομικής δραστηριότητας παρέμειναν ανοικτοί) όσο και χρονικά (π.χ. χαλάρωση των μέτρων κατά τις τουριστικές περιόδους). Είχαν επίσης να κάνουν με την εφαρμογή κυβερνητικών πολιτικών ανεξάρτητα από την αναμενόμενη κοινωνική αναταραχή και αντίδραση (η οποία, όπως θυμόμαστε, εκδηλώθηκε, έστω περιορισμένα), καθώς επίσης, ίσως, και με την αυξημένη κοινωνική ευαισθητοποίηση απέναντι στο ζήτημα της έμφυλης βίας, η οποία ενδεχομένως προκάλεσε και αύξηση του αριθμού των σχετικών καταγγελιών και συνεπώς ενεργειών των αρχών. Ερωτήματα άξια διερεύνησης επίσης θέτει και η επίδραση των αλλαγών στην ποινική νομοθεσία, στο βαθμό που κατά την πανδημική διετία εισάχθηκαν διαφοροποιήσεις επί το αυστηρότερο, όσον αφορά τουλάχιστον τα συμβατικά εγκλήματα, σε σχέση με τις επιλογές του ΠΚ του 2019. Αυτή η διάσταση

συνέχεια στη σελ. 22

συνέχεια από σελ. 21

θα απεικονίζεται ευθέως στην αστυνομική στατιστική, η οποία ως γνωστόν παρακολουθεί τις κατηγορίες της ποινικής νομοθεσίας και δεν περιλαμβάνει εγκληματολογικά χριστικές κατηγορίες.

Ανάμεσα σε όλα αυτά, ανοιχτό είναι και το γενικότερο ερώτημα του φανερού και αφανούς εγκληματολογικού κόστους της διαχείρισης της πανδημίας, και των συνεπειών των πολιτικών, πρώτα απ' όλα, επιλογών που έγιναν σε σχέση με την έκταση και την ένταση των περιοριστικών μέτρων. Ήδη γνωρίζουμε ότι κάποιες από τις μετατοπίσεις στη μορφολογία της εγκληματικότητας μπορούν να συσχετιστούν με την επίδραση της συναρμογής του τρόπου με τον οποίο εφαρμόστηκαν τα περιοριστικά μέτρα με την

οικονομική και κοινωνική κατάσταση των πιο ευάλωτων πληθυσμών. Κατά την αρχική εφαρμογή των περιορισμών έγινε φανερό ότι κατηγορίες αδικημάτων, όπως η ενδοοικογενειακή βία

σημείωναν αυξητικές τάσεις—με άλλα λόγια, ο κατ' οίκον περιορισμός που επιβλήθηκε στον γενικό πληθυσμό είχε συνέπειες για την κατηγορία των εγκλημάτων κατά του προσώπου, και μάλιστα με σαφή έμφυλη διάσταση (βλ. π.χ., Riquero κ.ά., 2020; ONS, 2020). Ωστόσο η συσχέτιση αυτή φαίνεται να επηρεάζεται από την επίδραση των οικονομικών επιπτώσεων που είχαν οι πανδημικοί περιορισμοί με τρόπο που δεν επιτρέπει βιαστικές αναγωγές στο φύλο, και πολύ περισσότερο στα χαρακτηριστικά της «προσωπικότητας του δράστη» (π.χ. Morgan & Hayley, 2022). Άλλωστε ήδη υπάρχουν ήδη σαφείς ενδείξεις πως η εφαρμογή των μέτρων είχε τέτοιες επιπτώσεις για τους οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερους, ώστε η γενική πτωτική τάση της εγκληματικότητας δεν ίσχυσε κατ' ανάγκη στα περιβάλλοντα που επικρατεί η φτώχεια, η ανέχεια, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η ανασφάλεια που προκαλούν αυτές οι συνθήκες (Kirchmaier & Villa-Llera, 2020).

Υπό το πρίσμα αυτό, είναι εύλογο να αναρωτηθεί κάποιος εάν η εμμονή με το έγκλημα κατά τη διάρ-

κεια της πανδημίας και των πανδημικών περιορισμών στην ουσία αποκρύπτει τις πιο σύνθετες μορφές κοινωνικής βλάβης, οι οποίες παράγονται από τους δομικούς όρους της ύπαρξης συγκεκριμένων πληθυσμών, και τις πολιτικές αποφάσεις σε σχέση με τη διαχείριση αυτών των όρων, μέρος των οποίων είναι οι εισοδηματικές ανισότητες και οι αποκλεισμοί από την πρόσβαση στην υγεία, στην στέγη, στην κοινωνική πρόνοια και προστασία (π.χ., Gurney, 2021; Marmot κ.ά., 2020). Προφανώς η ανάλυση των αλλαγών στην κίνηση της εγκληματικότητας αποτελεί το αυθόρμητο (και επιθυμητό) αντανακλαστικό των εγκληματολόγων σε τέτοιες περιστάσεις. Προσφέρονται, όμως, αυτές για εύκολες νίκες για θεωρητικά

μοντέλα (όπως αυτό της «εγκληματικής ευκαιρίας»), τα οποία στην ουσία απομειώνουν την εξήγηση της εγκληματικής συμπεριφοράς στους περιστασιακούς όρους υπό τους οποίους αυτή η συμπεριφορά εκδηλώνεται; Πολύ περισσότερο, η παλιν-

δρόμηση σε ποινικοδικαιϊκούς όρους «ατομικής ευθύνης» (με τις ευλογίες και της κυρίαρχης πολιτικής) αποτελεί ξεκάθαρα αντιδραστική επιλογή. Όχι απρόσμενα, η στάση της κυρίαρχης εγκληματολογίας και στην περίπτωση της πανδημίας προσφέρει ένα νέο κίνητρο για να μετακινηθούμε με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα προς το παράδειγμα της κοινωνικής βλάβης (όπως, π.χ., κάνουν οι Briggs κ.ά., 2021)

Τα παραπάνω ισχύουν στον κύβο για τη χώρα μας, στην οποία άλλωστε η εγκληματολογική σιωπή για τις κοινωνικές επιπτώσεις των πανδημικών περιορισμών αλλά και για την εκδίπλωση του δόγματος «νόμος και τάξη» εν μέσω πανδημίας αποτελεί στην ουσία επικύρωση της υπαρκτής τάσης προς το θεωρητικό αταβισμό και την εδραίωση μιας ποπ κουλτούρας, η οποία επικεντρώνει την προσοχή της στον δράστη, και, στη χειρότερη των εκδοχών της, στην «προσωπικότητα του δράστη» (βλ. και Βιδάλη, σε αυτό το τεύχος). Υπάρχει εδώ ένα άβολο συμπέρασμα: ο εγκληματολογικός σκοταδισμός, ο οποίος υπογραμμίζεται και από την απουσία επαρκούς, αξι-

συνέχεια στη σελ. 23

όπιστης και προσβάσιμης καταγραφής της εγκληματικότητας από το ελληνικό κράτος, εξελίσσεται σε δομικό στοιχείο του συστήματος εξουσίας στη νεοφιλελεύθερη Ελλάδα. Από τη σκοπιά της κριτικής εγκληματολογίας, σε αυτή τη μετάλλαξη πρέπει να δώσουμε μεγαλύτερη προσοχή, και οφείλουμε έτσι τώρα να προσαρμόσουμε τη θεωρητική πρακτική μας.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Briggs, D., Telford, L., Lloyd, A., Ellis, A., & Kotzé, J. (2021). *Social harm in the Covid-19 era*. Cham: Palgrave Macmillan.
- Gurney, C. M. (2021). Dangerous liaisons? Applying the social harm perspective to the social inequality, housing and health trifecta during the Covid-19 pandemic. *International Journal of Housing Policy*. DOI: <https://doi.org/10.1080/19491247.2021.1971033>
- Kemp, S., Buil-Gil, D., Moneva, A., Miró-Llinares, F., & Diaz-Castaño, N. (2021). Empty streets, busy internet: a time series analysis of cybercrime and fraud trends during COVID-19. *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 37(4), 480-501.
- Kirchmaier, T., & Villa-Llera, C. (2020). *Covid-19 and changing crime trends in England and Wales*. London: Centre for Economic Performance.
- Marmot, M., Allen, J., Goldblatt, P., Herd, E., & Morrison, J. (2020). *Build back fairer: the COVID-19 Marmot review. The pandemic, socioeconomic and health inequalities in England*. London: Institute of Health Equity.
- Meyer, M., Hassafy, A., Lewis, G., Shrestha, P., Haviland, A., & Nagin, D. S. (2022). Changes in crime rates during the COVID-19 pandemic. *Statistics and Public Policy*, 9(1), 97-109. DOI: <https://doi.org/10.1080/2330443X.2022.2071369>
- Morgan, A., & Hayley, B. (2022). *Economic insecurity and intimate partner violence in Australia during the COVID-19 pandemic*. Canberra: Australian Institute of Criminology.
- Nivette, A. E., Zahnow, R., Aguilar, R., Ahven, A., Amrama, S., Ariel, B., . . . Eisner, M. P. (2021). A global analysis of the impact of COVID-19 stay-at-home restrictions on crime. *Nature Human Behaviour*, 5, 868-877. DOI: <https://doi.org/10.1038/s41562-021-01139-z>
- ONS. (2020). *Domestic abuse during the coronavirus (COVID-19) pandemic, England and Wales: November 2020*. Ανακτήθηκε στις 2 Ιανουαρίου 2023 από <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/crimeandjustice/articles/domesticabuseduringthecoronaviruscovid19pandemicenglandandwales/november2020>
- Παπανικολάου, Γ. (2021). Η Ελλάδα ως εγκληματολογική πρόκληση: ένα ερευνητικό σχεδιάσμα. *Αντιγόνη: το ερώτημα*, 1(1), 44-70.
- Piquero, A. R., Ridell, J. R., Bishopp, S. A., Narvey, C., Reid, J. A., & Piquero, N. L. (2020). Stayng home, staying safe? A short-term analysis fo COVID-19 on Dallas domestic violence. *American Journal of Criminal Justice*, 45(4), 601-635.
- Zarafonitou, C., Kontopoulou, E., Anitsi, E., & Kalamaras, D. (2022). Crime, fear of crime and insecurity during the pandemic: the Greek reality. *Urban Crime*, 3(2), 4-32.

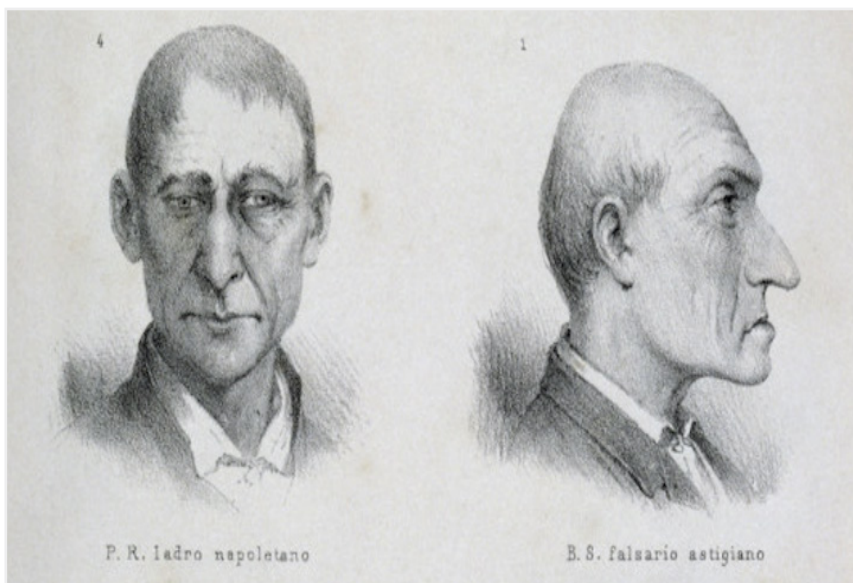
Η Εγκληματολογία στην Ελλάδα: «περάστε κόσμο;»

Σοφία Βιδάλη

Καθηγήτρια Εγκληματολογίας και Αντεγκληματικής Πολιτικής
Πάντειο Πανεπιστήμιο

Το έγκλημα είναι χωρίς αμφιβολία ένα από τα ζητήματα που έλκουν την προσοχή του κοινού. Η μετάδοση ποικίλων ανατριχιαστικών αλλά και άχρηστων λεπτομερειών για τις ειδεχθείς πράξεις προκαλεί ρίγη, αποστροφή, περιέργεια και ταυτόχρονα, λειτουργεί ως μαγνήτης για τον πολύ κόσμο που έτσι διαμορφώνει καθημερινά άποψη για την ...μέγαιρα μπροκτόνο, τους διάφορους δολοφόνους δράστες γυναικοκτονιών και σεξουαλικών εγκλημάτων, παιδοκτόνων κλπ. Διαχρονικά το χαρακτηριστικό των απόψεων των καθημερινών ανθρώπων είναι, ότι το έγκλημα ταυτίζεται με τις δολοφονίες, με τα ποταπά ένστικτα, με την ψυχασθένεια και γενικά, με κάτι το εξω-γήινο, άρρωστο, υπερβατικό και παθολογικό και από εδώ ξεκινά και ο φόβος του εγκλήματος. Όμως και η απάντηση στο έγκλημα οδηγείται σε ακρότητες, που συμπυκνώνονται στην θέσπιση μεγάλου ύψους ποινών και συνακόλουθα στη συνεχή ανάπτυξη μιας παραφιλολογίας για την ανάγκη «εξαφάνισης» των δραστών ιδιαιτέρως ειδεχθών πράξεων (βλ. τη συζήτηση που όλα αυτά τα χρόνια έχει αναπτυχθεί και ιδίως την επικοινωνιακή χρήση του Νόμου Παρασκευόπουλου). Η απάντηση στο έγκλημα τείνει, όλο και περισσότερο, να μοιάζει με έναν φαύλο κύκλο στο πλαίσιο του οποίου το κοινό «μαθαίνει» για το έγκλημα, με συγκεκριμένο και υπερβολικό τρόπο από συγκεκριμένα ΜΜΕ και συχνά, χωρίς κανέναν κανόνα διάδοσης πληροφοριών, μέσω των social media. Όλα αυτά συμβαίνουν σε ένα πλαίσιο συνεχούς κατάρρευσης βασικών θεσμικών αντίβαρων όπως η οικογένεια, η παιδεία, η εργασία η υγεία κ.λπ. Δημιουργούνται έτσι αιτήματα ασφάλειας που όπως προανέφερα ταυτίζουν το έγκλημα μόνον με τη βία και το αίμα, απομονώνουν το έγκλημα από το κοινωνικό του περιβάλλον και νομιμοποιούν την αυστηρή αντίδραση του κράτους. Πρόκειται για αλληπάλμηλες μεταβάσεις από τη μια κατάσταση στην άλλη, που έχουν απρόσμενες επιπτώσεις και σηματοδοτούν ενδεχομένως το πέρασμα σε μία νέα εποχή (βλ. σε Taylor, 1998). Σε αυτό το πλαίσιο, ο καθένας έχει λόγο για το έγκλημα.

Το κράτος από τη μεριά του, μέσω του ποινικοκατασταλτικού συστήματος στο πλαίσιο μιας αγοράς ασφαλείας (security market) και αποδοχής συγκεκριμένων πολιτικών αντιλήψεων για το θέμα, που συμπυκνώνονται στο πρόταγμα νόμος και τάξη, αντιδρά με στόχο να ικανοποιήσει το κοινό. Κανένας παιδευτικός ρόλος, καμία ουμανιστική αντίληψη αλλά και καμία συγκροτημένη πολιτική θεώρηση, που να αντιστοιχεί σε κράτος δικαίου δεν διέπει την επίσημη τυπική κοινωνική αντίδραση: ακολουθώντας την «εκλογική αγορά», το παν είναι πλέον όχι η εξάλειψη του εγκλήματος αλλά του εγκληματία. Αλλά και το πολιτικό σύστημα γενικότερα και τα κόμματα δεν φαίνεται να διατυπώνουν εναλλακτικές προτάσεις σε αυτό φάσμα πολιτικής πέρα από γενικές θέσεις.

Το εγκληματικό φαινόμενο απασχολεί συστηματικά τον δημόσιο λόγο, ο οποίος εστιάζει στην κατά περίπτωση εγκληματική πράξη και στη διαλεύκανσή της. Επίσημως και ανεπίσημως αναπτύσσονται τεχνικού τύπου αναλύσεις με τη βοήθεια της τεχνολογίας, που χρησιμοποιούνται για την εξιχνίαση ατομικών-συγκεκριμένων ίσως υποθέσεων, αλλά δεν μπορούν να μας πουν τίποτα για το κοινωνικό πρόβλημα του εγκλήματος, που, παρεμπιπτόντως, θυμίζω ότι όχι μόνον δεν εξαντλείται στις δολοφονίες και τους βιασμούς, αλλά ότι συμβαίνουν πολλά περισσότερα εγκλήματα που προκαλούν πολύ μεγάλες κοινωνικές βλάβες και ανά τον κόσμο και στην Ελλάδα και

συνέχεια στη σελ. 25

που δεν αφορούν την εγκληματικότητα του δρόμου (βλ. ενδεικτ. European Parliament, 2022).

Εξάλλου η ίδια η ιδέα των σπασμένων παραθύρων και της μηδενικής ανοχής που επικράτησε τις προηγούμενες δεκαετίες κατέρρευσε, όταν άρχισε να αποδεικνύεται από τα πράγματα ότι η άνοδος και η πτώση της εγκληματικότητας του δρόμου είχε σχέση με τον κύκλο της οικονομίας, τις γενικότερες κοινωνικές συνθήκες και τις πολιτικές αντιμετώπισης των κοινωνικών προβλημάτων (Simon, 2007). Σήμερα, παρά την επανάκαμψη των βίαιων εγκλημάτων και την έξαρση της αστυνομικής βίας σε βάρος κυρίως λατινογενών και αφροαμερικανών στις ΗΠΑ και σε βάρος αδιακρίτως νέων ή στερεοτυπικά φερόμενων υπόπτων πολιτών στην Ελλάδα, η νεοφιλελεύθερη εγκληματολογία δεν έχει τίποτα να πει: περιορίζεται σε καταγγελίες των αντι-θετικιστικών προσεγγίσεων και σε κοινότοπες θέσεις, που δείχνουν την άγνοια των πραγματικών διαστάσεων του κοινωνικού φαινομένου έγκλημα. Μεγάλη επίδραση προς αυτήν την κατεύθυνση έχει η περίφημη «Επιστημονική Εγκληματολογία» ή «Επιστήμη του Εγκλήματος» (Crime Science) που έχει αναπτυχθεί από τη δεκαετία του 1990 με πρωτοβουλία ενός δημοσιογράφου, του Nick Ross (Wortley κ.ά., 2019).

Η «Επιστήμη του Εγκλήματος» παρά το γεγονός ότι προβάλλεται ως επιστήμη, βρίσκεται μακράν ενός σύγχρονου επιστημονικού λόγου, που να μπορεί να εξηγήσει τα κοινωνικά φαινόμενα που διαμορφώνουν τις κοινωνικές σχέσεις—διότι περί αυτού πρόκειται—και επικρίνει τη θεωρία της εγκληματολογίας επειδή, όπως υποστηρίζεται, ασχολείται με τον εγκληματία και όχι με το έγκλημα (Wortley κ.ά., 2019): η «επιστήμη του εγκλήματος» υπήρξε βασικός συντελεστής της διαμόρφωσης ενός νέο-συντηρητικού λόγου για το έγκλημα με επίφαση επιστημοσύνης: στην πραγματικότητα δημιούργησε δύο συνθήκες:

Η μία ήταν ένα remake παλιών αντιλήψεων για τη δυνατότητα μέτρησης, αξιολόγησης και τελικά ανάλυσης και εξαγωγής συμπερασμάτων για κοινωνικά φαινόμενα με βάση αριθμητικά δεδομένα—και κατά κύριο λόγο αυστηρά αριθμητικά δεδομένα—δηλαδή, με βάση μεθόδους που αποτελούν χαρακτηριστικό των θετικών επιστημών. Και αυτό το ονόμασε επιστήμη. Η «Επιστήμη του Εγκλήματος» αγνόησε και αγνοεί τις κοινωνικές επιστήμες, την ίδια την Εγκληματολογία, χλευάζει τις κοινωνικές ποιοτικές έρευνες, απαξιώνει την πολιτισμική εγκληματολογία, όπως επίσης και κατ' επέκταση την Κοινωνική Ανθρωπολογία και προφανώς την Κοινωνιολογία. Επιπλέον βέβαια αγνοεί τη Νομική Επιστήμη και ειδικότερα την Επιστήμη του Ποινικού Δικαίου και όλη

την καταλυτική φιλοσοφία του Διαφωτισμού, των δικαιωμάτων και του κράτους δικαίου και του λόγου περί δικαιωμάτων. Και όλα αυτά παρουσιάζονται ως νέα, υπό το πρόσχημα του «πραγματικού»: δηλαδή ότι η «Επιστήμη του Εγκλήματος» ασχολείται με το πραγματικό έγκλημα με βάση εμπειρικά δεδομένα της επιστήμης (δηλαδή με βάση πειράματα, μετρήσεις και αλγόριθμους) και όχι με ιδέες (που προκύπτουν π.χ. από συνεντεύξεις βάθους και υπονοείται ότι βρίσκονται στη σφαίρα του φανταστικού και του ανεφάρμοστου). Έτσι υποδηλώνεται και μια μάλλον σκοταδιστική θεώρηση του κόσμου από τη λεγόμενη «Επιστήμη του Εγκλήματος» που όμως έχει ενδιαφέρον, επειδή αποκλείει από το πεδίο έρευνας ένα μεγάλο φάσμα γνώσεων και γεγονότων. Η «Επιστήμη του Εγκλήματος» υποβοηθάται σε αυτό και από τις θεωρίες της λεγόμενης διαχειριστικής και νεοφιλελεύθερης εγκληματολογίας, όπως οι θεωρίες ρουτίνας-της καθημερινότητας, της ελεύθερης επιλογής, που σε ένα βαθμό διαστρεβλώνονται ακόμα και τα πραγματικά σημαντικά πορίσματά και θέσεις τους, καθώς ερμηνεύονται κατά βούληση και υπό το πρίσμα της πολιτικής αποτελεσματικότητας, μια που το έγκλημα αποτελεί πεδίο της πολιτικής ατζέντας. Υποβοηθάται επίσης, από τις σύγχρονες βιο-νευροψυχολογικές θεωρήσεις (βλ. και προηγ.). Προτάσσεται έτσι η αυθεντία των εμπειρικών δεδομένων, που, σημειωτέον, η αξιοπιστία τους έχει αμφισβητηθεί και η μεροληπτικότητά τους έχει αναδειχθεί ήδη από τη δεκαετία του '60 (βλ. αντί άλλων Βιδάλη, 2018 και την εκεί προβληματική και βιβλιογραφία).

Η δεύτερη συνθήκη ήταν και είναι η ανατροπή των κοινά παραδεκτών έως πρόσφατα αόριστων εννοιών και της θεσμικής κατοχύρωσης των ορίων της δράσης του κράτους στο πεδίο της συγκέντρωσης ανακριτικού υλικού. Αυτή η συνθήκη περιλαμβάνει την επανάκαμψη της έννοιας της επικινδυνότητας, τη διάθλαση του χαρακτηρισμού σε όλο το φάσμα των κοινωνικών σχέσεων και δράσεων και την απαξίωση της Ανακριτικής. Οι σύγχρονες διαστάσεις της επικινδυνότητας έχουν αναλυθεί ιστορικά και στο κοινωνικό πεδίο και είναι γνωστά τα αποτελέσματα και οι σύγχρονες μεταμορφώσεις της (βλ. αντί άλλων Taylor, 1998. Γασπαρινάτου, 2020). Θυμίζω μόνον το πρόσφατο περιστατικό αστυνομικής υπέρβασης με τη δολοφονία του Κώστα Φραγκούλη. Σε ό,τι αφορά την Ανακριτική, το ζήτημα είναι πολύ σοβαρό, ιδίως στον χώρο της Ηπειρωτικής Ευρώπης, που το ποινικό δίκαιο είναι κωδικοποιημένο, γραπτό, σαφές, βέβαιο και δεσμεύει εξ ορισμού τις πράξεις των αστυνομικών και δικαστικών λειτουργών. Η Ανακριτική, χωρίς τις εγγυήσεις που προκύπτουν από το Σύνταγμα, την ποινική δικονομία και το ποινικό δίκαιο και

συνέχεια από σελ. 25

γενικά τη σχετική ισχύουσα νομοθεσία είναι «ένα όπλο εναντίον του πολίτη»—όπως θα έλεγε ο αείμνηστος Ιωάννης Μανωλεδάκης—και αυτό είναι κοινά αποδεκτό (βλ. σε Αλεξιάδη, 2006. Φαρσεδάκη, 2015. Κουράκη, 2005). Έτσι μένουν ασαφή τα όρια δράσης των αρχών, υπονοείται η δυνατότητα να ερευνούν χωρίς όρια, συσκοτίζεται το γεγονός ότι τα πειράματα και οι αλγόριθμοι δεν προσφέρονται για γενικεύσεις, πράγμα που θέτει εν αμφιβόλω την ουσία των αποδείξεων αλλά και των δικονομικών εγγυήσεων, ιδίως σε ότι αφορά τις ειδικές ανακριτικές πράξεις.

Αυτό όμως που προκαλεί εντύπωση δεν είναι ότι οι καθημερινοί άνθρωποι έχουν άποψη για το έγκλημα, ούτε ότι κάποιος αγνοούν μέσα από τα κείμενά τους την ίδια την επιστήμη της Εγκληματολογίας, αλλά ότι τα τελευταία χρόνια και ενώ υπάρχει συστηματική άρνηση και απαξίωση εκ μέρους του επίσημου κράτους για τη δημιουργία ενός προπτυχιακού Τμήματος Εγκληματολογίας σε Σχολές Κοινωνικών Επιστημών, αναδύονται από παντού εγκληματολογικές σπουδές, με ποικίλο περιεχόμενο και σε διάφορα επίπεδα: από κολλέγια, από ιατρικές και οικονομικές σχολές έως ιδιωτικά πανεπιστήμια που έχουν Τμήματα στην Ελλάδα και ακόμα, από ειδικές εκπαιδευτικές δομές τύπου ΚΕΔΙΒΙΜ (σε επίπεδο πάντως επιμέρους εξειδίκευσης), όπου ο καθένας λέει ότι πιστεύει για το τι είναι η Εγκληματολογία και το έγκλημα. Ιδίως όμως, μέσα από μία από-κοινωνιοποίηση του εγκλήματος έχουν δημιουργηθεί στην Ελλάδα προγράμματα σπουδών (ή παρασπουδών), τα οποία πραγματεύονται θέματα με εγκληματολογικό ενδιαφέρον, που όμως από μόνα τους δεν συνιστούν Εγκληματολογία, επειδή ακριβώς απομονώνουν το έγκλημα από το πλαίσιο του ή επειδή ανήκουν σε άλλες επιστήμες, όπως και κυρίως π.χ. Ψυχολογία, Ψυχιατρική, Χημεία, Επιστήμη των υπολογιστών κ.λπ. και άρα έχουν άλλο κέντρο βάρους.

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα, ανάμεσα σε όλα αυτά, είναι οι ποικίλες ειδικεύσεις σε διάφορα επίπεδα του profiling ή της σκέψης του εγκληματία, που είναι της μόδας: η ανάδειξη του profiling ως αυτοτελούς αντικείμενου σπουδών, όπως επίσης και η θεώρηση της «εγκληματικής σκέψης» ως λύσης στην εξιχνίαση εγκλημάτων, εκτός του ότι συρρικνώνουν την Ανακριτική Επιστήμη σε μια τεχνική εντοπισμού δραστών, διαρρηγνύουν και τη σχέση μεταξύ Θεωρητικής Εγκληματολογίας και Ανακριτικής (βλ. και προηγ.), αφού εάν έχεις ένα καλό software, μια καλή δορυφορική σύνδεση και έναν καλό προγραμματιστή, μπορείς να βρεις τον δολοφόνο (κυρίως) ή γενικά τον δράστη ενός εγκλήματος. Τί και αν οι ίδιες οι τράπεζες παραδέχονται π.χ. ότι αν δεν υπάρχει κάποιος «από μέσα» να σου δείξει τη διαδρομή του χρήματος δεν μπορεί εύκολα να βρεθεί ο δικαιούχος—που συνήθως δεν είναι ο τυπικός εγκληματίας, τί και αν γνωρίζουμε ότι ο επαγγελματίας παράνομος ακριβώς γι' αυτό είναι επαγγελματίας, επειδή μπορεί και «διαφεύγει». Συγχέεται έτσι η διεπιστημονικότητα με το αντικείμενο της Εγκληματολογίας και αυτό με το δελτίο των 20:30. Στα προγράμματα αυτά αναλύεται μάλλον η λαϊκή παραφιλολογία ή άλλες επιστήμες ή τεχνικές, αλλά όχι η Εγκληματολογία: μάλιστα έχει ενδιαφέρον ότι σε κάποιες περιπτώσεις, για να γίνουν ελκυστικές οι «σπουδές» αυτές, οι διαχειριστές τους υπόσχονται ... «της παναγιάς τα... μάτια»: π.χ. ότι ο 'εγκληματολόγος θα είναι ένα επάγγελμα με μέλλον τα επόμενα χρόνια', ενώ πληροφορούν για ανύπαρκτα επαγγέλματα και συγχέουν τα επαγγελματικά δικαιώματα με κάθε είδους σπουδές, αρκεί να έχουν μέσα τη λέξη «έγκλημα». Επίσης παντελώς άγνωστοι εγκληματολόγοι από την άποψη του έργου και της έρευνάς τους—ή τουλάχιστον αυτό δηλώνουν—προβάλλουν με

συνέχεια στη σελ. 27

συνέχεια από σελ. 26

μεγάλη άνεση και ελαφρότητα την επάρκεια φορέων που προσφέρουν σπουδές στην Εγκληματολογία ή σε επιμέρους τομείς της, ενώ στην πραγματικότητα παρέχουν ψευδείς υποσχέσεις για επαγγελματική αποκατάσταση και αναγνώριση τίτλων σπουδών σε ένα επάγγελμα που δεν έχει προπτυχιακά στην Ελλάδα!

Η Εγκληματολογία, όπως ξέρουμε, δεν είναι μόνο η επιστήμη του πώς και γιατί κάποιος παραβιάζει το νόμο, αλλά ερευνά και πώς και γιατί δημιουργείται ο νόμος, πώς και γιατί κάποιες πράξεις δεν αφορούν το ποινικό δίκαιο αλλά το αστικό, πώς και γιατί ο νόμος εστιάζει σε κάποιες πράξεις και όχι σε κάποιες άλλες, πώς και γιατί δίνονται συγκεκριμένες απαντήσεις στην παραβίαση του νόμου και όχι κάποιες άλλες, και γιατί κάποιες απαντήσεις, ενώ είναι κοινά αποδεκτές, τελικά δεν έχουν κάποιο πρακτικό αποτέλεσμα στη μείωση της εγκληματικότητας κλπ.

Ξέρουμε επίσης, ότι το έγκλημα, δηλαδή η παραβίαση του νόμου και η αποκλίνουσα συμπεριφορά, δηλαδή, η παραβίαση άτυπων κανόνων, είναι και διатаξικά και ενδοταξικά φαινόμενα και έτσι δεν μπορεί να εστιάζουμε μόνον σε επιμέρους πτυχές ενός εγκληματικού γεγονότος και να κατακερματίζουμε το συμβάν «εξαφανίζοντας» προηγούμενα και συνέπειες και απαξιώνοντας την πρακτική χρησιμότητα της Θεωρίας της Εγκληματολογίας. Επίσης είναι εκτός πραγματικότητας το διαφοροποιημένο ενδιαφέρον για το βίαιο έγκλημα σε σύγκριση με τα εγκλήματα των ισχυρών. Οι γυναικοκτονίες των τελευταίων

ετών, για παράδειγμα, όπως και τα μεγάλα οικονομικά σκάνδαλα, μας δείχνουν όχι μόνον ότι έχει αυξηθεί το βίαιο και το οικονομικό έγκλημα, αλλά και ότι οι προϋποθέσεις και οι όροι που διαμόρφωσαν τα φαινόμενα αυτά δημιουργήθηκαν πολύ πριν από τη διάπραξη των εγκλημάτων. Η συρρίκνωση επομένως της Εγκληματολογίας σε μια συνταγή πρόγνωσης δεν είναι μόνον ότι διαδίδει λάθος μηνύματα, αλλά διαστρεβλώνει μια επιστήμη: όταν δε αυτό γίνεται με την υπόσχεση εργασίας και πιστοποίησης, το πράγμα είναι πολύ σοβαρό.

Ταυτόχρονα είναι σαφές ότι η Εγκληματολογική θεωρία στην Ελλάδα δεν έχει πάντοτε ουσιαστική επαφή με την πραγματικότητα, υπό την έννοια ότι αφενός ο νεοκλασικισμός και νεοθετικισμός (που υπηρετείται από μέρος των εγκληματολόγων), ενδιαφέρονται για ένα μέρος της εγκληματικότητας και όχι για το όλον και επομένως, βγάζουν εκτός έρευνας τη μισή εγκληματικότητα και αφετέρου, απαξιώνουν την κοινωνιολογία, την κοινωνική θεωρία, αποστρέφονται την πολιτική φιλοσοφία (επί της οποίας θεμελιώνεται ένα μέρος του ποινικού δικαίου) και χωρίζουν τους ανθρώπους σε οντολογικά διαφορετικά είδη. Ορισμένες τάσεις δε που προσεγγίζουν αυτά τα επιστημολογικά ρεύματα συγχέουν την υιοθέτηση συγκεκριμένων επιστημολογικών προσεγγίσεων με τη μεροληψία, θεωρούν πως οποιαδήποτε θέση δεν εντάσσεται στις νεοφιλελεύθερες κυρίαρχες απόψεις είναι επιστημονικά ύποπτη και ταυτόχρονα,

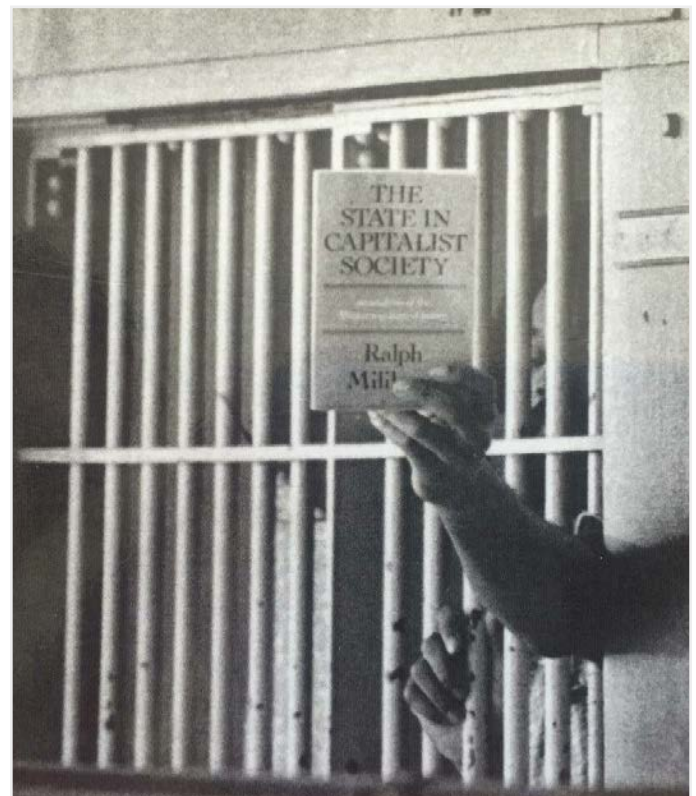
συνέχεια στη σελ. 28

αρνούνται να ασχοληθούν με ένα μεγάλο μέρος της εγκληματικότητας, οριοθετώντας το αντικείμενο της Εγκληματολογίας με όρους ιατροβιολογικών προσεγγίσεων για το έγκλημα, οι οποίοι εκτός των άλλων στερούνται ερευνητικής εγκυρότητας και αντιπροσωπευτικότητας. Αλλά και όταν οι τάσεις αυτές ασχολούνται με τα εγκλήματα των ισχυρών υποβαθμίζεται η συστημική διάστασή τους. Είναι δε εξαιρετικά ενδιαφέρον ότι, ενώ αποδέχονται μόνο την στατιστική αποτύπωση της εγκληματικότητας, δεν θέτουν υπό καμία διερεύνηση τον τρόπο παραγωγής στατιστικών δεδομένων για την εγκληματικότητα και τη δράση των αρχών. Επιπλέον, παρουσιάζεται ως επιστημονική ουδετερότητα η προώθηση των θέσεων του νεοφιλελευθερισμού και της διαχειριστικής εγκληματολογίας ή των θέσεων σχετικά με το «μυαλό του εγκληματία», προσέγγιση που έχει επικριθεί ποικιλοτρόπως. Ταυτόχρονα—σύμφωνα με τις προσεγγίσεις που προαναφέραμε—το έγκλημα εξακολουθεί να ταυτίζεται με το έγκλημα του δρόμου, παρά την εκκωφαντική παρουσία και στην Ελλάδα του οργανωμένου, του οικονομικού εγκλήματος και υποθέσεων κρατικών εγκλημάτων με άξονα τον υπερβάλλοντα ζήλο της αστυνομίας, αλλά και υποθέσεων δικαστικής διαφθοράς που κατά καιρούς έρχονται στη δημοσιότητα. Τίποτα από όλα αυτά δεν αφορά τη διαχειριστική—νεοφιλελεύθερη Εγκληματολογία στη χώρα μας, εκτός από την εγκληματικότητα του δρόμου και το φόβο του εγκλήματος. Επίσης είναι αξιοσημείωτο ότι παρά το γεγονός ότι τα τελευταία χρόνια κυρίως στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης και της πανδημίας έχει μεταβληθεί ποιοτικά η εγκληματικότητα, το ενδιαφέρον εστιάζεται σε ατομοκεντρικές θεωρήσεις που ενδιαφέρονται περισσότερο για άμεσα αποτελέσματα παρά για την επίλυση προβλημάτων εγκληματικότητας.

Πρόκειται για οπισθοδρόμηση λοιπόν ορισμένων τάσεων της Εγκληματολογίας στην Ελλάδα που δημιουργεί πολλά ερωτηματικά, αλλά ταυτόχρονα ευνοεί την «κατάληψη» του πεδίου από κάθε είδους «εγκληματολόγους». Γι' αυτό και προβάλλει ως αναγκαία μια σοβαρή συζήτηση για το τι είναι εγκληματολογία και εγκληματολόγος. Δεν είναι μόνον ότι δεν μπορούμε να αφήσουμε την εγκληματολογία στους γιατρούς, στους ψυχολόγους και στους μαθηματικούς, αλλά και ότι δεν μπορούμε να συγχέουμε τη διεπιστημονική προσέγγιση με την αλλοίωση του αντικείμενου, όπως επίσης δεν μπορούμε να συγχέουμε την τεχνική εμπειρογνωμοσύνη με γενικότερες απόψεις για το έγκλημα και την εγκληματολογία. Και τέλος, δεν μπορούμε να μην αναδεικνύουμε τη σαθρότητα κάθε άποψης που λέει ότι είναι εγκληματολογία αλλά δεν είναι.

Βιβλιογραφικές παραπομπές

- Αλεξιάδης, Στ. 2006. Ανακριτική. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα.
- Βιδάλη, Σ. 2022. Εισαγωγή στην Εγκληματολογία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βιδάλη, Σ. 2018. Οι αλήθειες του εγκληματολογικού λόγου: αντιφάσεις, περιορισμοί και προβλήματα στη θεώρηση του «εγκληματικού ζητήματος». Σε Β. Αρτινοπούλου, Σ. Βιδάλη, Σ. Γεωργούλας, Ό. Θεμελή, Ν. Κ. Κουλούρης, & Γ. Παπανικολάου (επιμ.), Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος: 50 χρόνια Howard Becker "Whose side are we on?" Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου (9–29). Αθήνα: Ελληνική Εταιρία Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου.
- Γασπαρινάτου Μ., 2020. Επικινδυνότητα. Η διαδρομή μιας επικίνδυνης κατασκευής. Αθήνα: Τόπος.
- Κουράκης Ν., (2005/β εκδ.). Συμβολές στη μελέτη της Ανακριτικής. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα.
- Φαρσεδάκης, Ι., 2015. Ανακριτική Δικαιώματα του Ανθρώπου και Εγκληματογένεση. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- European Parliament, 2022. Organised crime in Europe: emerging trends and policy challenges, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729338/EPRS_ATA\(2022\)729338_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729338/EPRS_ATA(2022)729338_EN.pdf)
- Simon, J. 2007. Governing Through Crime. New York: Oxford University Press.
- Taylor, I. 1998, Crime in context. A Critical Criminology of market societies. Cambridge, Oxford: Polity Press & Blackwell.
- Wortley, R., Sidebottom, A., Tilley N., & Laycock G., 2019. "What is crime science?". Σε Wortley, R., Sidebottom, A., Tilley N., & Laycock G., (επιμ.). Routledge Handbook of Crime Science. London and New York: Routledge.

Ελληνική Εταιρεία Μελέτης του Εγκλήματος
και του Κοινωνικού Ελέγχου
Ε.Ε.Μ.Ε.Κ.Ε.

Αντιγόνη το ερώτημα

Περιοδικό
για την Κριτική Εγκληματολογία,
το Ποινικό Πρόβλημα
και τον Κοινωνικό Έλεγχο

Ιούλιος
2022
Τόμος II
Αρ. 3

Υποβολή εργασιών

Τα κείμενα υποβάλλονται ως ηλεκτρονικό αρχείο κειμενογράφου (MSWord) στην ηλεκτρονική διεύθυνση

grsscsc@gmail.com

με την υπόδειξη για το περιοδικό «Αντιγόνη: το ερώτημα»

Κείμενα τα οποία θα κατατεθούν έως 31 Αυγούστου 2023 μετά από επιτυχή κρίση θα περιληφθούν στο τεύχος Δεκεμβρίου 2023

Όριο λέξεων κειμένων: μέχρι 10.000 λέξεις μαζί με πίνακες, βιβλιογραφία κ.λπ.

Περισσότερες πληροφορίες στην ιστοσελίδα της ΕΕΜΕΚΕ

<http://www.eemeke.org>

Διατίθεται ηλεκτρονικά από τις Εκδόσεις Τόπος
<http://www.toposbooks.gr>

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΤΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ

Κολοκοτρώνη 62-64, Πειραιάς
E-mail: grsscsc@gmail.com
www.eemeke.org